

**INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK
OCH SPECIALPEDAGOGIK**

DIGITAL KOMPETENS FÖR STUDIEOVANA ELEVER PÅ SFI

- Förutsättningar för lärare och elever att nå
styrdokumentens krav

Elisabet Cham Brunnegård

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	LAU927
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2019
Handledare:	Per-Olof Thång
Examinator:	Caroline Runesdotter

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	LAU927
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2019
Handledare:	Per-Olof Thång
Examinator:	Caroline Runesdotter
Nyckelord:	Prelitterat, litteracitet, digital litteracitet, digital delaktighet, digitalt utanförskap.

Syfte: Syftet med denna studie är att undersöka förutsättningarna för lärare och elever på studieväg 1, dvs elever utan studiebakgrund, på SFI att jobba med digital kompetens på svenska, och uppnå Skolverkets krav och kommunens skrivningar, samtidigt som eleverna lär sig svenska som andraspråk, samt lär sig att läsa och skriva på svenska.

Teori: Sociokulturell teori: Människor lär i interaktion med varandra ständigt. Kultur och tidsperiod avgör vad och hur det lärs in. I varje kultur utvecklas och används fysiska och intellektuella artefakter som hjälp för människan.

Metod: En fallstudie med kvalitativ metod i form av strukturerade intervjuer med öppna frågor.

Resultat: Skolverket (2017a) kräver att Sfi undervisar sina elever i digital kompetens, källkritik och om hur digitaliseringen påverkar individen och samhället. Lärarna är nöjda med det stöd man fått och får från arbetsgivaren vad gäller utbildningar av olika slag, den goda tillgång på digitala verktyg och resurser som erbjuds, och att det finns IKT-pedagog att fråga när man behöver hjälp. En utmaning är att det tar lång tid med inläringen på studieväg 1 eftersom eleverna saknar skolbakgrund. Det är svårt att lära sig använda digital utrustning för den som inte har erfarenhet av det tidigare, och som från början inte kan läsa och skriva på svenska. Elever som inte har dator eller iPad hemma och därför inte har möjlighet att träna, har svårare att uppnå kunskapskraven i digital kompetens. Lärarna tycker att det går bra att undervisa om Skolverkets (2017a) första punkt, men önskar handledning för att hitta vägar att undervisa i de två senare punkterna. Lärarna känner en oro för att deras elever kan uppleva ett utanförskap innan de lär sig att klara av det digitala samhället. Falköpings

kommun (2017) skriver att det är viktigt att alla invånare i kommunen känner sig digitalt delaktiga och att detta har betydelse för att kunna känna sig som en delaktig medborgare. Franker (2013) skriver att en funktionellt litterat person måste klara läsande och skrivande i de vardagliga situationer hon möter, inklusive digitala forum. Europaparlamentets och Europarådets rekommendation (2006) anger digital kompetens som en av åtta nyckelkompetenser som förutsättning för aktivt medborgarskap och anställningsbarhet i Unionen. Det är en lång väg att gå från prelitterat till funktionellt litterat och delaktig medborgare, men det är möjligt om människor hjälps åt i samhället. Människan lär genom interaktion.

Förord

Under de senaste decennierna har de digitala verktygen kommit att få en allt större betydelse i våra arbetsliv likväl som privatliv i Sverige. Användningsområdena ökar ständigt, i takt med den digitala utvecklingen. Digitala tjänster som idag av många uppfattas som självklara, tex möjligheten att identifiera sig via digitalt bank-ID för att logga in på myndigheters webbsidor mm, var allt annat än självklara för 5-10 år sedan. Samhällets alla delar påverkas av digitaliseringen, men sannolikt i olika grad. På vår arbetsplats Lärcenter SFI i Falköping, handlar mycket av utvecklingsarbetet de senaste åren om digitalisering, digitala verktyg och digital kompetens. Lärarna utbildas i detta, för att kunna undervisa sina elever i samma ämne. Medan vissa föreläsare dikuterar vad digitalisering innebär och om det eventuellt skulle benämnas på ett annat sätt, talar en annan om Skolverkets Vision 2022 och vilken digital kompetens som ska uppnås, så har en tredje workshop och visar oss digitala verktyg i form av appar och deras användning i den konkreta undervisningen.

På vår arbetsplats har under 2018 också funnits en arbetsgrupp som tagit fram material kring källkritik som de sedan föreläst för oss andra om. Förmågan till källkritik är starkt kopplad till den digitala kompetensen och är också något som behöver finnas med i undervisningen för våra elever inom vuxenutbildningen, inkluderat Sfi.

Eftersom jag läser lärarutbildningen parallellt med mitt arbete som Sfi-lärare, så innebär det att jag inte kunnat ta del i utvecklingsarbetet i samma utsträckning som mina kollegor. Uppsatsarbetet blir en möjlighet att utveckla mina kunskaper inom vissa delar av detta område, med målet att kunna bidra med dessa nyvunna kunskaper tillbaka till arbetslaget.

Elisabet Cham Brunnegård 2019-06-19

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund	3
Prelitterat	3
Lärcenter Sfi.....	4
Syfte och frågeställningar.....	6
Styrdokument	7
EU:s nyckelkompetenser.....	7
Regeringens nationella digitaliseringsstrategi.....	8
Ur Skolverkets Läroplan för Vuxenutbildningen reviderad 2017.....	8
Ur Skolverkets Kursplan för SFI 2017.....	9
Ur Falköpings kommuns Policy för digitalisering från 2017.....	10
Ur Falköpings kommuns Flerårsplan 2019-2021	10
Ur Kompetens- och arbetslivsnämndens verksamhetsplan 2019-2021	10
Lärcenter SFI:s utvecklingsplan för 2019	11
Litteraturoversikt.....	13
Litteracitet	14
Ideologisk syn på litteracitet.....	14
Kritisk litteracitetsundervisning	15
Digitala verktyg.....	15
Litteracitet och digitala verktyg	16
Medborgarskap och digital litteracitet.....	18
Teori	21
Sociokulturellt perspektiv på lärande	21
Kultur	21
Artefakter	22
Medierande artefakter.....	22
Språk.....	22
Digitala verktyg.....	23
Metod	24
Metod och design	24
Sju frivilliga informanter.....	25
Undersökningsförfarande	25
Analysmetod.....	26
Studiens tillförlitlighet.....	27

Etiska överväganden.....	28
Resultat.....	29
Satsningar.....	29
Stöd.....	30
Framgångar.....	30
Utmaningar.....	31
Studiebakgrund.....	34
Framtiden	35
Analys.....	36
Styrdokumentens påverkan på arbetet.....	36
Skolverket.....	36
Falköpings kommun.....	37
Utmaningar.....	38
Stöd från arbetsgivaren.....	40
Lärarna och utmaningen.....	40
Förutsättningar för digital kompetens på studieväg 1	41
Diskussion	44
Referenslista	47
Bilaga 1	50
Intervjufrågor lärare	50
Intervjufrågor ledning.....	50

Inledning

När jag jobbade som socionom inom Socialtjänstens Integrationsenhet, först i Vara kommun och sedan i Skövde kommun, var mitt arbete att introducera nyanlända flyktingar till det svenska samhället. De flesta hade skolbakgrund, men några enstaka kunde inte läsa och skriva på sitt modersmål, dvs de var prelitterata. Mötet med två av dessa prelitterata kvinnor fick mig att inse hur svårt det var för dem att klara sig, och att det svenska samhället är uppbyggt för människor som är litterata. Den första kvinnan bodde i ett litet samhälle utanför centralorten Vara och behövde åka tåg för att komma till möten med mig och tolken. När hon flyttade in tog jag med henne till den lilla tågstationen och visade så tydligt jag kunde hur hon skulle göra. Svårigheten var ju att hon inte kunde tyda varken bokstäver eller siffror på skyltarna. Hon kunde heller inte läsa en karta så hon visste inte åt vilket håll hon skulle åka. Klockan var likaså ett mysterium. De närmaste dagarna dök hon inte upp på tågstationen i Vara när jag skulle möta henne. Jag ringde upp henne och fick veta av medresenärer att hon befann sig på olika tåg i fel riktning. Tack vare vänliga medresenärer och tågvårdar kom hon sedan ombord på rätt tåg åt rätt håll, och med tiden lärde hon sig att själv hitta rätt tåg. Visst hade vi vissa möten hemma hos henne för att underlätta, men hon behövde ju också lära sig att resa själv. Det gjorde hon, och så småningom var hon igång med sin skolgång inne i Vara. Den andra kvinnan mötte jag i Skövde. Hennes bekymmer var också att med kollektivtrafiken ta sig med bussen från den lilla orten där hon bodde in till Skövde. Alla bussar är ju blåa, och siffror och bokstäver fram på bussen kunde hon inte tyda. I båda fallen tror jag att vi skrev pappersskyltar med både de obegripliga tecknen och igenkännbara symboler för kvinnorna, som de fick ha med sig på sina resor. Tolkar ska i sin yrkesroll endast översätta det som sägs och inte lägga till något eget, men tolkarna har kompetenser som ibland kan ha avgörande betydelse och leda till lösningar som integrationssekreteraren inte alltid själv kan komma på. Aldrig har jag blivit så glad för att ha blivit förbisprungen av en bekant, som när kvinnan utanför Skövde ett par år senare passerade mig på samma gata där vi tidigare tränat på vägen. Nu gick hon med snabba steg, visste precis vart hon skulle och hur hon skulle komma dit!

Sedan fyra år jobbar jag som SFI-lärare. Större delen av tiden har jag jobbat med kurs B på studieväg 2. Det senaste året har jag fått byta kurs och studieväg. Nu jobbar jag med kurs C på studieväg 1. Dessa elever är hjältar. Eftersom de inte har gått i skolan tidigare så är det väldigt mycket nya kunskaper som ska läras in. Det tar lång tid för dem att ta till sig allt det som varje kurs innehåller, bli godkända, och komma vidare. Vanligen tar det flera år, och många tar paus från studierna ett tag och är föräldralediga, jobbar eller gör praktik, och kommer sedan tillbaka. De har en lång resa att göra med alfabetiseringen och språkinläringen, men de ger sig inte. De kämpar, och kämpar, och kämpar. Steg

för steg jobbar de med kursinnehållet, och med tiden blir de godkända på kurs efter kurs. Det krävs uthållighet och tålamod från både elever och lärare, och det går framåt. De är hjältar.

En stor majoritet av de elever som kommer till oss utan studiebakgrund är kvinnor. På en del platser i världen tillåts inte kvinnor att gå i skolan, tex talibanstyrda områden i Afghanistan. I andra fall kan det handla om att man har bott på landsbygden för långt från skolan, att man kommer från en fattig familj som inte kunnat bekosta skolgång, att barnen har behövt arbeta för att bidra till familjens försörjning, att familjen prioriterat knappa resurser till söners skolgång framför döttrar, eller andra lokala/individuella skäl. Det kan också vara så att krig eller konflikt i hemlandet hindrat skolgång, eller att du varit på flykt hela ditt liv och inte fått gå i skolan i det land eller de länder där du levte.

En person som inte har fått gå i skolan under sin uppväxt i sitt hemland, och sedan kommer till ett nytt land där människor säger att alla visst kan gå i skolan och lära sig saker, kan uppleva detta som väldigt annorlunda, men med tiden kan det ha väldigt positiv effekt på självkänslan. Någon som lär sig att läsa och skriva i vuxen ålder, kommer sannolikt att uppleva att livet förändras när nya arenor blir tillgängliga. Samtidigt kan den som nyss lärt sig att läsa endast ta till sig enkla texter. Det kommer att krävas mycket arbete för att med tiden kunna tillgodogöra sig allt svårare texter. När någon går från att vara prelitterat, till att vara litterat, förändras självbilden och identiteten.

Bakgrund

I den allmänna debatten talas det vanligen om Sfi i termerna att det tar för lång tid för invandrare att lära sig svenska, och att det därför måste ställas hårdare krav på invandrarna och att Sfi måste effektiviseras. Sällan nyanseras bilden till att lyfta fram orsakerna till varför det tar lång tid för en del elever att klara av Sfi. Den här uppsatsen vill bidra till att höja kunskaperna på området och belysa situationen för de elever på Sfi som det tar allra längst tid för, dvs. de utan studiebakgrund. Studien vill lyfta fram de hjältedåd som dessa elever tillsammans med sina lärare uträttar. Till detta hör de krav på undervisning i digital kompetens som Skolverket (2017a) ålagt landets alla Sfi, utan åtskillnad om eleverna är läs- och skrivkunniga eller ej. Landets kommuner har likaså stora digitaliseringsambitioner. Över allt detta finns EU som tydligt klargjort att språkkunskaper och digital kompetens är två av de åtta nyckelkompetenser som krävs för ett aktivt deltagande medborgarskap i EU:s medlemsländer (EOU, 2006).

Prelitterat

I denna uppsats kommer ordet prelitterat att användas. Detta eftersom ordet bättre beskriver hur någon först är prelitterat, och sedan blir litterat när personen lärt sig att läsa och skriva. Ordet analfabet tenderar att fortsätta att användas som benämning på personer som varit det, men som inte längre är det. Den person som kan läsa och skriva på något språk kallas för litterat. Den som inte kan läsa och skriva på något språk kallas prelitterat.

Barn som inte lärt sig att läsa och skriva kan använda en ipad till en mängd olika appar med spel mm som är anpassade till barn i den åldern. Däremot kan de inte ta del av skrivna texter i det digitala verktyget. Deras användande av digitala verktyg blir därför begränsat, utan att de kanske störs av detta. Det lär vara annorlunda för vuxna prelitterata. De har samma begränsning, men inser att andra kan ta del av det som de själva inte kan ta till sig. Detta torde ge en känsla av stå utanför, att inte vara med. Den som har vänner i samma situation kan känna en gemenskap i den egna gruppen. I bästa fall har de också vänner som är litterata och delger dem viktig information. Några känner kanske ingen annan prelitterat, och har ingen litterat att ta hjälp av. Dessa personer känner sannolikt ett större utanförskap än den nyss nämnda gruppen. Samtidigt kan prelitterata personer ha kompetenser som kan förväna. En del av dem har smartphones och spelar in röstmeddelanden och skickar till familj och vänner,

istället för att skriva sms. Videosamtal är ju numera vanligt och ytterst lämpligt för denna grupp.

Lärcenter Sfi

De kommunala Sfi ansvarar för undervisning i svenska som andraspråk för vuxna invandrare med uppehållstillstånd. Personer utan uppehållstillstånd har inte rätt att studera där. Lärcenter Sfi i Falköping har två i personalen som kallar sökande till inskrivningssamtal. Vid samtalet görs en kartläggning av elevens situation och kunskaper som skrivs ner i den individuella studieplanen. Under tidigare år har det funnits en startgrupp som dragit igång var femte vecka för nyinskrivna. Numera är inskrivningarna färre och startgruppen startar därför mer sällan. Från startgruppen fördelas eleverna sedan till de olika studievägarna. Lärcenter Sfi är indelat i tre olika studievägar, utifrån elevernas olika studiebakgrund. På studieväg 1 går elever som har mycket liten eller ingen skolbakgrund med sig från hemlandet, och därav inte kan läsa och skriva på modersmålet eller något språk alls. När de kommer till Sfi så börjar de i Alfagruppen där de får undervisning i grundläggande läs- och skrivinläring. De fortsätter sedan till kurs A, B, C, och i bästa fall blir de med tiden klara med kurs D. Det är den sista kursen på Sfi och motsvarar ungefär svenskan i årskurs 6 i det svenska skolsystemet. Kurs D fanns tidigare bara på studieväg 2 och 3 på Lärcenter Sfi. De få elever som nådde den nivå brukade då byta till studieväg 2 för att kunna läsa D-kursen. Sedan ungefär ett år tillbaka finns nu kurs D på studieväg 1. Eleverna på studieväg 2 har gått ett antal år i grundskola i sitt hemland och kan läsa och skriva på sitt modersmål, eller det skolspråk som används i det landet de har vuxit upp i. Dessa elever, som redan är litterata, behöver inte studera i Alfagruppen, eller kurs A. De börjar direkt i kurs B, fortsätter sedan med kurs C och D. På studieväg 3 går elever som har akademisk bakgrund från sina hemländer och därmed är mycket studievana. De startar direkt på kurs C, och fortsätter sedan med kurs D. Elevernas skilda bakgrund gör att studietempot är olika på de olika studievägarna. Målet för alla elever på Sfi är att lära sig svenska, digital kompetens mm och bli klara med kurs D. Deras vägar dit ser olika ut, och tar olika lång tid. En del behöver först lära sig att läsa och skriva, andra har akademisk utbildning. Tack vare de tre studievägarna kan lärarna anpassa sin undervisning till sina elever utifrån deras förutsättningar.

Lärcenter Sfi tillhör Kompetens- och arbetslivsförvaltningen i Falköpings kommun. På Sfi jobbar 22 lärare, och tre studiehandledare på modersmål, med ca 350 elever i skrivande stund.

En studiehandledare jobbar med somaliska, en med tigrinja och en med arabiska.

Studiehandledarnas uppdrag är att stötta lärarna i vissa undervisningsmoment där översättning behövs för att nå längre i förståelsen, tex att förklara grammatiska delar. Lärcenter Sfi har antagning var femte vecka, vilket innebär att nya elever börjar i Startgrupp, Alfa, 2B och 3C, som ju är introduktionskurserna på respektive studieväg. Samtidigt flyttas elever mellan grupperna internt, dvs när de blivit klara med en kurs så flyttar de till nästa kurs. I Falköping har Sfi huvudsakligen elever från Somalia, Eritrea och Syrien.

De elever som blir klara med kurs D kan fortsätta att studera svenska på grundskolenivå upp till motsvarande årskurs 9, och sedan gymnasiesvenska. Dessa kurser finns inom Vuxenutbildningen på Lärcenter i Falköping, och förbereder dem som vill ansöka till högskola eller universitet. Detta blir aktuellt främst för dem som har studiebakgrund med sig från hemlandet. På Lärcenter finns också yrkesutbildningar med språkstöd i svenska som andraspråk, inom Vård- och omsorg, Hotell- och restaurang, barnskötare och bussförare. Vissa av dessa utbildningar kräver endast betyg på Sfi kurs D för antagning. Andra kräver betyg från ytterligare grundskolesvenska, eller i vissa fall gymnasiesvenska. Yrkesutbildning med språkstöd direkt efter Sfi kan vara en bra möjlighet för elever på studieväg 1 som klarar kurs D.

I Alfgruppen och i grupp 1A har eleverna under skoltid tillgång till ipads ”en-till-en”. Alfgruppen har två lärare, varav den ena har svenska som modersmål, och den andre har somaliska som modersmål, och kan även lite grundläggande arabiska. Den senare lärarens språkkunskaper är till stor nytta när nya elever börjar i gruppen och ska lära sig att börja använda ipads. I övrigt finns en ipadsvagn per kurs vilket innebär att 3-4 lärare delar på en vagn. Det finns scheman för hur ipadsvagnarna fördelas mellan lärarna över veckorna. Förutom ipads finns också två vagnar med laptops. Dessa är det inte lika stor efterfrågan på utan har scheman där man bokar in varje separat tillfälle. Ett antal Chromebooks håller också på att köpas in.

Antalet studieväg 1-elever som går på kvällskursen och flexkursen på Lärcenter Sfi ökar tydligt. Detta eftersom också de får anställning nu under högkonjunkturen. På kvälls-SFI träffas elever och lärare två timmar per vecka. På Flex-SFI träffar eleven sin lärare 45 min per vecka, individuellt. På båda kurserna krävs att eleverna har god digital kompetens och digital utrustning hemma, så att de klarar att använda de digitala verktygen på egen hand hemifrån.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att sätta fokus på hur det går för lärare och elever på studieväg 1 på Sfi i Falköping att möta Skolverkets krav i kurs- och läroplan gällande digitalisering och digital kompetens, samt kommunala styrdokument inom det aktuella området. Studien avgränsas till studieväg 1, eftersom eleverna där har större utmaningar än eleverna på de andra två studievägarna. Eleverna på de tre studievägarna på SFI har två uppdrag gemensamt: De ska lära sig det svenska språket och de ska lära sig digital kompetens. Studieväg 1- eleverna ska lära sig mer. De ska lära sig att läsa och skriva för första gången i sitt liv, inte på sitt modersmål utan på svenska, och sedan utveckla dessa förmågor genom SFI-kurserna. Samtidigt ska det sägas att en del av eleverna som börjar i Alfagruppen redan äger en smart telefon, som kan ha varit ett centralt redskap under flykten till Sverige. Den som är prelitterat kan använda begränsade funktioner i sin smarta telefon, som vi återkommer till längre fram, vilket ändå innebär en viss digital kompetens som är värd att lyfta fram i sammanhanget. Studien är begränsad till nämnd skola, där fem lärare och två personer i ledningsposition, har intervjuats. Här följer det preciserade syftet:

Hur ser förutsättningarna ut för lärare och elever på studieväg 1 på SFI i Falköping att uppnå Skolverkets och kommunens krav gällande undervisning i digital kompetens?

- Hur påverkar och utmanar styrdokumentens krav lärarnas arbete?
- Hur bidrar arbetsgivaren till förutsättningarna för lärarnas arbete?
- Hur hanterar lärarna utmaningen att lära ut digital kompetens för studieovana elever?

Styrdokument

Den stora samhällsomvandling som digitaliseringen innebär, och som pågår i olika utsträckning i alla sektorer i Sverige, är inte ett isolerat skeende här, utan en del av en större global process, varav EU är en viktig aktör. I detta kapitel beskrivs hur EU:s syn på digital kompetens, som en av 8 nyckelkompetenser för unionens medborgare, påverkar svenska utbildningsdepartementets skrivningar, likväl som läro- och kursplaner från Skolverket, samt syns i kommunala styrdokument, och ända ner i arbetslagets årliga utvecklingsplan hos, i detta fall, Falköping Lärcenter Sfi. I det följande redovisas relevanta avsnitt från EU:s nyckelkompetenser, Utbildningsdepartementets digitaliseringsstrategi, Skolverkets krav och aktuella dokument från Falköpings kommun. Detta kapitel utgör grunden för att kunna besvara denna studies första frågeställning, dvs. den om hur styrdokumentens krav påverkar och utmanar lärarnas arbete.

EU:s nyckelkompetenser

I Europaparlamentets och Europeiska Unionens råds rekommendation om nyckelkompetenser för livslångt lärande (2006) framkommer att sysselsättningssiffrorna i medlemsländerna måste höjas, så som också utbildningsnivån. För att EU-medborgarna ska klara av att ställa om och vara anställningsbara hela livet, i en föränderlig och globaliserad värld, krävs att medlemsländerna tillhandahåller utbildningssystem för livslångt lärande. Som en strategi för att nå det nämnda målet har åtta nyckelkompetenser fastställts och utgör en gemensam europeisk referensram. Tanken är att ungdomar ska få till sig detta genom sin utbildning för att förbereda dem för vuxenlivet, medan de vuxna ska ha möjlighet att uppdatera eller utveckla sina kunskaper inom nyckelkompetenserna när så behövs. Att alla människor inom EU länderna behöver uppnå allmän läskunnighet är grundläggande vilket också nämns i förtexten till nyckelkompetenserna. Det är av stor betydelse att rätten till utbildning för såväl barn, ungdomar som vuxna säkerställs också de grupper som har särskilt behov av stöd så som personer med *”bristande grundkunskaper, särskilt låg läskunnighet..., invandrare,..”* (EUO, 2006, s.3) Syftet är att *”fastställa de nyckelkompetenser som är nödvändiga för personlig utveckling, aktivt medborgarskap, social sammanhållning och anställningsbarhet i ett kunskapsbaserat samhälle,”* (EUO, 2006, s.4)

Alla nyckelkompetenser är lika viktiga enligt rekommendationen, men för denna uppsats är de följande fyra av intresse: 1. Kommunikation på modersmålet, 2. Kommunikation på främmande språk, 4. Digital kompetens, 6. Social och medborgarlig kompetens. Som medborgare i den europeiska unionen anses det vara nyckelkompetenser att kunna kommunicera i tal och skrift i en rad olika situationer, på sitt modersmål och på främmande språk. Vidare är den digitala kompetensen viktig, vilket innebär att kunna använda informationssamhällets teknik i arbetet och på fritiden, med ett säkert och kritiskt förhållningssätt. För att klara detta krävs grundläggande IKT-färdigheter, dvs. att kunna *”hämta fram, bedöma, lagra, producera, redovisa och utbyta information samt för att kommunicera och delta i samarbetsnätverk via Internet./.../ Medborgarlig kompetens ger individen möjlighet att delta fullt ut i samhällslivet med goda kunskaper om samhälleliga och politiska begrepp och strukturer och ett engagemang för aktivt och demokratiskt deltagande.”* (EUO, 2006, s.6-7)

Regeringens nationella digitaliseringsstrategi

På Utbildningsdepartementet, som lyder under regeringen, pågår en utredning som ska komma med förslag om hur kvalitén på utbildningen ska höjas inom Sfi. Den ska dock presenteras strax efter att det aktuella uppsatsarbetet avslutats, och får därför refereras i framtida uppsatser. Regeringens nationella digitaliseringsstrategi för Skolväsendet (Utbildningsdepartementet, 2017) finns däremot tillgänglig och fastställer att Sverige ska vara bäst i världen på att tillvarata digitaliseringens möjligheter. Ett viktigt led i detta är att barn och elever genom skola och utbildning ska få utveckla adekvat digital kompetens. Den digitala utvecklingen är en process i ständig förändring. På samma sätt behöver en adekvat digital kompetens utvecklas i takt med den digitala utvecklingen. Detta ska skola och utbildning i Sverige förbereda barn och elever inför. Det ska finnas en digital likvärdighet i betydelsen att alla barn och elever ska få möjligheter att utveckla en adekvat digital kompetens (Utbildningsdepartementet, 2017).

Ur Skolverkets Läroplan för Vuxenutbildningen reviderad 2017

”I ett allt mer digitaliserat samhälle ska vuxenutbildningen också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Utbildningen ska bidra till att alla elever utvecklar förståelse för hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges

möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information. Genom dessa kunskaper och förhållningssätt kopplade till digital kompetens, entreprenörskap och innovationstänkande utvecklar eleverna förmågor som är viktiga i såväl arbets- och samhällslivet som vid vidare studier.” (Skolverket, 2017a, s. 7)

”Det är vuxenutbildningens ansvar att varje elev som har slutfört studier inom vuxenutbildningen i den utsträckning som framgår av elevens individuella studieplan

- kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för kunskapsökande, informationsbearbetning, problemlösning, skapande, kommunikation och lärande...” (Skolverket, 2017a, s. 9)*

”Läraren ska... organisera och genomföra arbetet så att eleven får använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling.” (Skolverket, 2017a, s.10)

”Rektorn ansvarar för att... utbildningen utformas så att alla elever ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, genom bland annat bibliotek och digitala verktyg...” (Skolverket, 2017a, s.13)

Ur Skolverkets Kursplan för SFI 2017

”Genom undervisningen i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare ska eleven ges förutsättningar att utveckla...

- sin förmåga att använda digital teknik och relevanta verktyg för lärande och kommunikation, samt*
- sin förmåga att förhålla sig till information från olika källor.” (Skolverket, 2017b, s. 2)*

”Undervisningen ska även bidra till att eleven utvecklar sin kompetens att använda digital teknik, relevanta verktyg och medier för information, kommunikation och lärande.” (Skolverket, 2017b, s.3)

”Genom undervisningen i grundläggande läs- och skrivinlärning ska eleven ges möjlighet att...använda digital teknik och relevanta hjälpmedel för läs- och skrivinlärning”

(Skolverket, 2017b, s.3)

Ur Falköpings kommuns Policy för digitalisering från 2017

”Där det är möjligt och relevant ska digitala verktyg användas i det pedagogiska lärandet i syfte att ge eleverna en adekvat digital kompetens och ta till vara digitaliseringens möjligheter till ökade resultat och effektivisering.” (Falköpings kommun, 2017, s.7)

”I Sverige finns fortfarande stora grupper som lever i ett digitalt utanförskap. Undersökningar visar att det råder ett samband mellan digitalt utanförskap och låg grad av egenmakt...ett socialt hållbart Falköping... Alla invånare i Falköping ska känna att de är digitalt delaktiga.” (Falköpings kommun, 2017, s. 9)

Ur Falköpings kommuns Flerårsplan 2019-2021

”För att alla ska känna att de är en del av samhället och kan utöva sitt medborgarskap förutsätts i allt högre grad också en digital delaktighet.” (Falköpings kommun, 2018a, s. 8)

Ur Kompetens- och arbetslivsnämndens verksamhetsplan 2019-2021

Under rubriken omvärldsanalys skriver nämnden bland annat att *”Medvetenhet finns även kring digitaliseringens utmaningar och möjligheter. Likväl som det kan effektivisera och optimera kan det också skapa ett utanförskap, allt beroende på den digitala kompetensen hos den enskilde.”* (Falköpings kommun, 2018b, s.6) Senare i planen står det att *”utbildning underlättar medborgarens förståelse av ett komplext samhälle och utökar samtidigt möjligheterna att möta nya krav på kompetens och kunskap.”* (Falköpings kommun, 2018b s.7) Vidare framkommer det att behovet att kombinera studier och arbete ökar och att detta ställer krav på flexibilitet i verksamheten. Fortsättningsvis belyser nämnden att den tekniska utvecklingen innehåller både möjligheter och utmaningar. Det ställer nya krav på personalens kompetens. Verksamheten håller på att arbeta fram en handlingsplan kring informations- och kommunikationsteknik (IKT). Planen lyfter också fram att *”Tekniska lösningar utökar inte bara möjligheterna att studera helt individanpassat utan skapar också tillfälle att höja den digitala kompetensen hos elever, studerande och deltagare som inte själva har möjlighet att tillskaffa sig det.”* (Falköpings kommun, 2018b, s. 8-9) Vidare beskrivs under rubriken ett

socialt hållbart Falköping att Sfi har utökat sin kvällsundervisning under 2018, och fortsätter med det under 2019. Det går numera också att studera Sfi Flex för att möjliggöra studier vid sidan av arbete. Förstelärargruppen har under 2018 haft i uppdrag att driva digitaliseringsarbetet. De har arbetat med fortbildning genom föreläsningar och workshops. En utvärdering genomfördes samma år som visade att personalen önskar sig tid till fördjupning, uppföljning och handledning i det aktuella ämnet. Det kommer därför att ske ett fortsatt arbete med detta inom de olika arbetslagen.

Lärcenter SFI:s utvecklingsplan för 2019

Utvecklingsplanen för 2019 börjar med vad som gjorts under 2018. Ett digitalt projekt vid namn ”Flex – fysiskt och virtuellt” genomfördes tack vare statliga medel för att starta upp flexibla kurser inom Sfi. Idén var att på kort sikt öka flexibiliteten för studier så att eleven snabbare kan komma vidare. Avsikten är att arbeta fram rutiner för en flexibel undervisningsmodell som finns kvar på lång sikt och vid behov kan erbjudas fler elever. Under 2018 deltog Sfi i Falköping, tillsammans med andra kommunala Sfi, i projektet InVäst, vars syfte var att stärka organisationernas kompetens att ta emot nyanlända. Sfi från olika kommuner i Skaraborg jobbade tillsammans med digitalisering. Det innebar erfarenhetsutbyte genom diskussioner, föreläsningar, och fördjupning av styrdokumentens krav kring digitalisering. Lärcenter Sfi:s arbetslag hade som ett av målen i sin utvecklingsplan 2018 att öka den digitala kompetensen. Därav gjordes interna fortbildningar och workshops för lärare i digital kompetens. Detta ledde till fler digitala inslag i lärarnas undervisning och att de digitala verktygen användes mer. Elevernas blev mer självständiga i användandet av digitala verktyg, vilket ökade individualiseringen av undervisningen. Arbetslaget fortsatte att jobba med QR-koder, vilket underlättade för eleverna att nå multimodalt innehåll. När iPads blev mer flitigt använt så blev olika molntjänster också mer använda. Arbetslaget var redan vana vid webbverktyget Unis, men började nu använda den tillhörande bloggen. Bloggen gjorde det lättare att nå information och övningar både i skolan och hemifrån. Genom webbverktyget Inläsningstjänst kan elever lyssna på lättlästa böcker och ställa in hastighet i den upplästa texten. Detta stöttar läsutvecklingen inom alla studievägar. Fronter används som lärplattform. Under hösten 2018 utökades kvälls-Sfi och det startades flexibla kurser inom Sfi och Fronter var en viktig del i detta. På så sätt kan elever kombinera Sfi med arbete, praktik och föräldraledighet. Enligt Nöjdhetsenkäten är 95,5 procent av elever nöjda med den tekniska

utrustningen på Sfi. Enkäten visade också att 96 procent av eleverna upplever att lärplattformen Fronter är ett stöd för dem.

Ett av de övergripande målen för all undervisning inom Sfi, och som ska präglade arbetslagsmålen, kommer under 2019 att vara digitalisering. Inom Sfi ska det skapas en digital kompetenstrappa där det tydliggörs vilken digital kompetens som ska uppnås i varje kurs. Med hjälp av digitala verktyg ska eleverna ges möjlighet att följa sina framsteg. Digitala responsverktyg ska användas för att tydliggöra kunskapskraven och elevens progression för denne själv.

Litteraturöversikt

Bland SFI-lärare som jobbar med alfabetisering är Margareta Mörling närmast att betrakta som en guru. Hon har bland annat skrivit boken ”Att undervisa analfabeter – Från det konkreta till det abstrakta” (2007). Inom området digitalisering och SFI är Ivana Eklund ett känt namn. Ivana Eklund (2016) har själv skrivit boken ”Webbaserad alfabetisering”, och tillsammans med Annsofie Thörnroth (2018) boken ”Digital kompetens för Sfi-lärare – Vad innebär vuxenutbildningens digitalisering?” Patricia Diaz har också givit ut böcker med handfasta tips till lärare om digitala verktyg. Dessa nämnda böcker bygger på författarnas gedigna erfarenheter och till viss del kopplat till forskning.

För denna litteraturöversikt har sökningar gjorts på avhandlingar.se, swepub.kb.se, Gupea, Statens offentliga utredningar, Gunda, Google Scholar och Göteborgs Universitetsbiblioteks supersök, med begränsat utslag. Inom pedagogik finns uppsatser i de flesta undervisningsämnen kopplat till digitala verktyg, samt en del forskning. Det finns också en hel del studier kring alfabetisering. Däremot finns det ytterst lite forskat kring kombinationen digitalisering och alfabetisering. Inom ämnet digitalisering och undervisning i svenska språket finns två kandidatuppsatser av produktiva Hedvall från 2018. Franker (2011), universitetslektor i svenska som andraspråk vid Göteborgs universitet, skriver i sin avhandling bl.a. om kritisk litteracitetsundervisning, och i en artikel (2013) beskriver hon skillnaden mellan att kunna läsa och skriva, och att vara funktionellt litterat. Lektor Duek (2017), vid Karlstads universitet, skriver om litteracitetsutveckling hos nyanlända barn vars föräldrar har kort eller ingen skolbakgrund. En forskargrupp vid Växjö universitet (MiV, 2008) belyser att bristande digital kompetens utgör ett hinder för arbetsmarknadsetablering. Domeij och Karlsson (2013) lyfter fram att de nya kommunikationsvillkoren ställer nya krav på det demokratiska samhället. Karlsson (2017) skriver att förmågorna att läsa, skriva och räkna är avgörande för hälsan på landsbygden i Uganda. I uppsatsen ”No longer in the dark” intervjuas kvinnor i Nigeria som nyss blivit litterata om synen på sig själva, utbildning och samhälle (Lindmark & Möller, 2007). Professorerna Liberg och Säljö (2017) tar i sin artikel upp betydelsen av grundläggande färdigheter för delaktigheten i samhällslivet. Desrochers, Ksoll och Shonchoy (2017) har skrivit om ett datorbaserat litteracitetsprogram för vuxna i norra Indien. Ovan nämnda publikationer kommer att presenteras mer i det följande.

Litteracitet

Karlsson (2017) har studerat hur litteracitet hänger ihop med hälsa i Uganda, och konstaterar att för de allra fattigaste har det stor betydelse när de får grundläggande kunskaper i att läsa, skriva och räkna. För de flesta informanterna har det inneburit förbättrad ekonomi, mer positiv syn på framtiden, och deras barn går mer i skolan (Karlsson, 2017). Karlsson (2017) menar att litteracitet är en nyckelfaktor för mänsklig hälsa. Överallt i världen lever människor som saknar grundläggande kunskaper i läsning, skrivning och räkning i stor utsatthet för korruption, diskriminering och våld. På många håll i världen anses det skamfullt att som vuxen vara preliterat, och förutom risken att bli lurad i affärssammanhang, så är deras hälsa ofta sämre än andras, och de har större risk att drabbas av sjukdomar. Det finns 750 miljoner preliterata i världen, och majoriteten är kvinnor. Detta trots att det ingår i de globala hållbarhetsmålen att uppnå litteracitet och räknekunskaper för världens alla unga och de flesta vuxna till år 2030 (Karlsson, 2017).

I uppsatsen "No longer in the Dark" (Lindmark & Möller, 2007) drar författarna slutsatsen att när illiterata kvinnor i Nigeria blir litterata så stärks deras självkänsla och de känner sig mer delaktiga i samhället, men håller sig kvar inom ramen för det patriarkala samhället de lever i. Studien visar att utbildning återspeglar och reproducerar de värderingar som finns i samhället (Lindmark & Möller, 2007).

Ideologisk syn på litteracitet

I västvärlden antas det att barn möter skriftspråket i hemmiljön med sina föräldrar, innan barnen börjar skolan, och föräldrarnas delaktighet i barnens litteracitetsutveckling anses avgörande för barnens framgång i skolan (Duek, 2017). I sin avhandling studerar Duek (2017) litteracitetsutvecklingen hos nyanlända barn vars föräldrar är preliterata. Författaren varnar för att se på de nyanlända barnens litteracitet ur ett bristperspektiv och vill vidga synen på litteracitet till att också omfatta sociala och kulturella aspekter. Duek (2017) menar att begreppet litteracitet inte kan skiljas från sin sociala kontext, och innebär förutom läsande och skrivande, också inläring av normer och värderingar som råder i det aktuella samhället. Författaren (Duek, 2017) menar att detta är en ideologisk syn på litteracitet, som rymmer också maktaspekter, och vems litteracitet som räknas. I alla samhällen ingår barn i sina familjer i litteracitetspraktiker genom att språk används för att beskriva och tolka

omgivningen och skapa mening. Detta är viktiga förberedelser inför skolgången. Föräldrar med låg eller ingen skolbakgrund kan stötta sina barn med skolarbetet, om skolan har rätt förväntningar på föräldrarna (Duek, 2017).

Kritisk litteracitetsundervisning

Franker (2011) beskriver att det finns både skolanknuten litteracitet och andra litteraciteter utanför skolan. Alfabetiseringsundervisning har ofta misslyckats eftersom den har begränsats till att bygga skollitteracitet, och förbiset deltagarnas erfarenhet av andra slags litteraciteter. Franker (2011) skiljer mellan begränsande respektive utvidgande alfabetiseringsundervisning. Den utvidgande undervisningen ska bygga på ömsesidig respekt, meningsfullhet och delaktighet. Vuxna vill ha den litteracitet som krävs i de vardagssituationer de möter, och som samhället kräver. Vuxenutbildningen och andra aktörer behöver samarbeta kring detta. Författaren förordar ett öppet klassrum där gränserna, mellan det som är användbart i och utanför klassrummet, suddas ut. Franker (2011) menar att diskussioner om litteracitet inte går att skilja från frågor om makt, t.ex. hur skrift värderas högre än talat språk i västerländska samhällen, och vilka som har, respektive inte har, tillgång till digitala kommunikationsverktyg. Franker (2011) lyfter fram att en kritisk litteracitetslärare, tillsammans med eleverna, synliggör den underliggande diskursen i sin sociala och historiska kontext i de undervisningsmaterial som används. Kritiska litteracitetslärare stöttar eleverna att få syn på sin egen situation, så att de kan göra något för att förändra den.

Digitala verktyg

Hedvall (2018) har gjort en litteraturstudie, som visar att arbete med informations- och kommunikationsteknik är positivt för elevers motivation och gör undervisningen roligare. Tekniken måste integreras ordentligt i undervisningen för att ha god effekt, vilket också kräver kompetensutveckling för lärarna (Hedvall, 2018). IKT ska inte användas i all undervisning. Den gör sig bäst i konstruktivistiskt lärande, dvs. aktiviteter där eleven skapar sitt eget lärande och sin egen kunskap. Med tekniken kan eleven ta sig bortom klassrummet, på sätt som inte var möjligt förr (Hedvall, 2018). Diaz (2012) ger mängder av konkreta tips, på hur man kan använda digitala resurser i undervisningen. Till exempel kan eleverna använda sina mobiltelefoner för att filma delar av undervisningen i klassrummet, studiebesök utanför skolan etc., och sedan lätt kunna titta hemma hur många gånger de vill. Mobilerna ger på så sätt god möjlighet till repetition av innehållet. Ett annat tips är att låta eleverna ladda ner QR-läsare på sina telefoner

som de sedan kan använda för att läsa QR-koder. Lärare kan ladda QR-koderna med innehåll som är mycket mer lättillgängligt än en lång webbadress till någon intressant webbsida (Diaz, 2012).

Litteracitet och digitala verktyg

Den internationella forskarkvartetten Deshpande, Desrochers, Ksoll och Shonchoy (2017) belyser TARA Akshar plus (TA+), ett datorbaserat program för att lära vuxna att skriva, läsa och räkna. Författarna anger att det finns över 700 miljoner prelitterata vuxna i världen, varav en tredjedel i Indien och den stora majoriteten av dem bor i s.k. utvecklingsländer. Med anledning av detta pågår alfabetiseringsprogram i många utvecklingsländer. Tyvärr är det stor variation på kvalitén i undervisningen vilket gör att dessa program ofta misslyckas. De nämnda författarna undersöker om standardiserad datorstödd undervisning kan vara lösningen på problemet. Det fanns väldigt lite forskat på detta tidigare och den här refererade studien vill fylla det tomrummet. En grupp prelitterata kvinnor som deltar i programmet TARA Akshar plus på landsbygden i delstaten Uttar Pradesh i norra Indien undersöks, och jämförs med en kontrollgrupp som inte deltagit, men får göra det senare. Resultatet visar att effekten av den datorbaserade undervisningen är liten men märkbart bättre för de kvinnor som var helt prelitterata innan, jämfört med kontrollgruppen. Det visade sig också att det gick ännu bättre för dem som redan kunde minst en handfull bokstäver när de började den datorbaserade undervisningen, jämfört med kontrollgruppen. Slutsatsen är att TA+ är effektivare än ingen alfabetisering, men att den nivån som de tidigare helt prelitterata individerna i studien uppnått vad gäller läsning, skrivning och räkning, inte är tillräcklig för att var funktionellt litterat (Deshpande, Desrochers, Ksoll och Shonchoy, 2017).

Franker (2013) översätter den engelska termen literacy till litteracitet på svenska, och förklarar hur synen på ordets betydelse har utvecklats över tid. Tidigare handlade det enkelt sett om att kunna läsa och skriva, men numera är det tydligt att en funktionellt litterat person måste ha förmågan att kunna läsa och skriva på den nivå som krävs i de vardagssituationer som personen möter, inklusive digitala forum (Franker, 2013).

Eklund (2016) berättar om hur hon med sin grupp, Alfa 2A i Eskilstuna, går ut i närmiljön där eleverna får ta egna bilder inom ett visst tema. De tar sedan med sig bilderna in och skriver ord till, som de därefter använder till läsning. Det multimodala lärandet, som webbaserad

undervisning möjliggör, väcker elevernas lust och engagemang för lärande, enligt Eklund (2016). Multimodalitet innebär att skrift kombineras med ljud och stilla eller rörlig bild. Detta synliggör skillnaden mellan tal och skrift, ljud och bokstav, för eleverna. Eklund (2016) menar att undervisningen på detta sätt blir effektivare. Hon anger sex nycklar till effektiv undervisning. Den första är tillgänglighet, och genom det webbaserade lärandet finns materialet hela tiden tillgängligt för eleverna, även hemifrån. Flexibilitet, delaktighet, processande, repetition, vilja och motivation är de övriga nycklarna. Flexibiliteten finns bland annat i växlingen mellan webbmaterial och fysiska läroböcker. Delaktigheten i skapandet av eget material. Det gemensamma materialet används sedan i återkommande process och repetition. Den webbaserade undervisningen, enligt denna modell, ger effektivare undervisning och väcker elevernas vilja och motivation. Genom detta arbetssätt och att hon jobbar med flippat klassrum, har hon blivit en bättre lärare eftersom hon måste tänka igenom saker mer noggrant i förväg (Eklund, 2016).

”Med webbaserad undervisning åstadkommer jag oftare än tidigare lärsituationer där eleverna själva har kontroll över sitt lärande. Det ger mig bekräftelse i att jag behandlar eleverna som de vuxna och lärande individer de är. De får lagom stora utmaningar och tillräcklig stöttning /.../ I utvecklingen till läsare utvecklar eleverna också ett nytt språk. Det är en bedrift! Men deras framgångar stannar inte där. De lär sig hantera datorer och surfplattor allt mer självständigt och säkert. De förstår vad lärande är och hur man ska göra.”
(Eklund, 2016. s 70-71)

Thörnroth Engborg och Eklund (2018) skriver i sitt avslutande avsnitt att pedagogiken måste stå i centrum, och alltid gå före tekniken. De digitala verktygen ska vara en naturlig del av det som eleverna ska öva sig på för att utveckla sina kunskaper (Thörnroth Engborg & Eklund, 2018)

”Det är...inte längre en fråga om var eller när digitaliseringen ska ske. Nu är det transformationsprocessen som har satts i rullning och vi är alla delaktiga i den.” (Thörnroth Engborg & Eklund, 2018, s. 130)

Thörnroth Engborg och Eklund (2018) anger att oavsett bakgrund så har människor ofta större digital kompetens i sitt privatliv än i sitt yrkesliv. Med anledning av detta är det viktigt att

fråga eleverna vilken digital utrustning de har hemma och vad den används till.

Undervisningen ska sedan planeras så att utgångspunkten ligger nära det eleverna är vana vid hemma (Thörnroth Engborg & Eklund, 2018). Författarna skriver också om att den smarta telefonen är ett viktigt överlevnadsverktyg för människor på flykt. Genom den får de uppdaterad information och kommunikation gällande tillgängliga flyktvägar, säkra respektive osäkra platser, och behåller kontakten med nära och kära som de tvingats lämna bakom sig. Biståndsorganisationer som FN, UNHCR och Röda korset delar sedan några år ut solcellsladdare och simkort som bistånd till flyktingar, och försöker ordna med wifi i flyktingläger (Thörnroth Engborg & Eklund, 2018).

Mörling (2007) skriver under en tid då digitaliseringen ännu inte gått in i sin stora samhällsomvandlande fas. Hon skriver att hon ibland går med sina elever till datasalen för att de ska bekanta sig med datorer och ordbehandlingsprogram. En svårighet är att eleverna inte helt lärt sig hur bokstäverna ser ut, och att kunna skilja på stora och små bokstäver, men på tangentbordet syns enbart stora bokstäver. Författaren tipsar andra lärare om att använda program där eleven kan höra bokstavsljuden samtidigt som de skrivs. Vidare är typsnittet Comic Sans bra att använda i ordbehandlingsprogram i början, eftersom det alfabetet ser likadant ut som när vi skriver för hand. Mörling berättar om hur hon lärt sig om prelitteratas tankesätt under det dryga decennium som hon levde i Egypten. Där och då var drygt halva befolkningen prelitterata och det fanns gott om yrken för dem. Man lärde sig yrket genom att vara lärling, och kunde leva som prelitterat hela livet. Exempel på sådana yrken var chaufför, bilmekaniker, städare, bagare, affärsman etc. När det behövdes hjälp med att läsa eller skriva något i myndighetskontakter, så var litterata vänner eller släktingar behjälpliga, eller så kunde en ”skrivare” i ortens centrum ställa upp mot betalning. Eftersom den prelitterata inte har tillgång till texter om hur saker är på andra platser, så består kunskaperna av de egna erfarenheterna och sådant man hört från andra (Mörling, 2007).

Medborgarskap och digital litteracitet

Franker (2011) lyfter i sin doktorsavhandling fram sambandet mellan kort utbildning, bristande språkkunskaper och begränsad delaktighet i demokratiska processer. Liberg och Säljö (2017) belyser att för de flesta samhällsmedborgare används förmågan att läsa, skriva och förstå ständigt i detta informationssamhälle som vi lever i. Det kan vara i kontakten med din hyresvärd eller bostadsrättsförening, likväl som i idrottsklubben eller andra

fritidsintressen, som människor måste kunna använda och förstå det skrivna ordet för att hänga med i vad som händer och kunna svara på detta. I dagens samhälle är förmågan att läsa, skriva och förstå mediebaserad information en naturlig del av vardagen i arbete likväl som privatliv. Dessa färdigheter är alltså helt centrala i vårt samhällsliv och nödvändiga för att vara en delaktig medborgare. Den som kan läsa böcker kan också bredda sin kunskap om världen. Religiösa skrifter har också stor betydelse för många människor. Av detta kan man dra slutsatsen att läsning inte bara bidrar till kunskap, utan också formar människans identitet. Livet är och blir annorlunda för den som kan läsa och skriva, jämfört med den som inte kan (Liberg & Säljö, 2017).

”Att utveckla ett funktionellt och aktivt läsande och skrivande är med andra ord i lika mån en medborgerlig rättighet och skyldighet. Att röra sig i texter bidrar till texterna och läsarnas tankar sätts i rörelse.” (Liberg 2004, refererad i Liberg & Säljö 2017, s 375)

Med grundläggande färdigheter avses vanligen förmågorna att läsa, skriva och räkna. (Liberg och Säljö, 2017) Numera talas om en fjärde basfärdighet, nämligen att kunna göra sökningar och navigera på internet, klara program för ordbehandling, kalkyl och presentation, skicka mejl mm. I litteraturen omnämns detta som en form av digital literacy, dvs. förmåga till digital läsning (Liberg & Säljö, 2017).

Forskargruppen bakom MiV-rapporten (2008) har undersökt arbetssökandes attityder till och användning av Arbetsförmedlingens webbplats. De har upptäckt att de arbetslösa som har negativa attityder till webbplatsen också är de som tycker det är svårt och sällan använder den. På motsvarande sätt har de med positiva attityder till webbplatsen också lättare för sig och använder ofta webbsidan. En orsak till bristande digital kompetens är enligt rapporten låg utbildning (MiV, 2008). Slutsatsen är att digitalisering av Arbetsförmedlingens förvaltning orsakar exkludering av digitalt resurssvaga grupper. I förlängningen utgör bristande digital kompetens ett hinder för arbetsmarknadsetablering. Detta problem kvarstår om inte myndigheten erbjuder alternativ till de digitala tjänsterna (MiV, 2008). Domeij och Karlsson (2013) skriver om hur kraven på individens litteracitet och digitala kompetens ständigt ökar, och att samhället ansvarar för att möjliggöra den utvecklingen.

”Å ena sidan måste vi se till att alla får den språkliga och tekniska kompetens som krävs, å andra sidan att information och service görs tillgängliga för alla med hänsyn till språkliga behov och rättigheter...” (Domeij & Karlsson, 2013, s. 542)

Teori

Efter genomläsning av litteraturöversikten i föregående kapitel framstår det tydligt att litteracitet och digital litteracitet innebär väsentligt mer än förmågan att läsa och skriva. All inläring och kunskap får sin betydelse i sina respektive sociala kontexter och formas av dessa. Det är därför naturligt att i denna studie använda ett sociokulturellt perspektiv på lärande som kan förklara mer om detta.

Sociokulturellt perspektiv på lärande

En välutbildad befolkning är en förutsättning för varje nations utveckling och välbefinnande, och Säljö (2014) söker svaret på hur lärande egentligen går till. Han säger att gåtan om hur människor lär sig aldrig kommer att lösas helt. Ingen metod eller teknologi kommer att kunna automatisera inlärningsprocessen. Informationstekniken kan förändra villkoren, men löser inte lärandets problem. Kunskap skapas, återskapas och förnyas i samhället dels genom skola och utbildning, men också inom arbetslivet och privatlivet med familj, vänner och fritidssysslor. Detta trots att arbets- och privatliv är sfärer där det primära syftet inte är utbildning. Säljö (2014) menar att människan knappast kan undvika att lära, och enligt det sociokulturella perspektivet är lärande en aspekt av all mänsklig aktivitet. I varje situation finns möjlighet att ta med sig något för framtiden. Vardagliga praktiker har en inneboende pedagogik, som ofta är mer övertygande än formell undervisning. Undervisning ses traditionellt som överföring av kunskap från expert till novis. Det sociokulturella perspektivet ser istället kunskap som resultat av interaktion, engagemang, argumentation, handling och kamp (Säljö, 2014).

Kultur

Mänskligt beteende formas framför allt av sociala och kulturella erfarenheter, inte av instinkter. Varje kultur bygger på specifika idéer, värderingar och kunskaper, som utvecklats genom historien av tidigare generationer, och som förvärfvas genom interaktion med omgivningen. Liknande mänskliga förutsättningar har skapat skilda kulturer i olika delar av världen, med skilda världsbilder och kunskapsbaser. Enligt den sociokulturella teorin (Säljö, 2014) är det vi lär oss beroende av den omgivning vi har omkring oss, och vad som värderas som viktig kunskap i det kollektivet vid den historiska tiden. Hur kunskapen lärs ut är också beroende av hur detta antas gå till i det samhälle där människan lever sitt liv (Säljö, 2014).

Artefakter

Mänskligheten har genom historien uppfunnit, utvecklat och använt olika typer av fysiska redskap för att underlätta sitt arbete så som plog, skördetröska och traktor. Likaså har intellektuella redskap konstruerats för att lösa olika problem, t.ex. Pythagoras sats inom matematiken. Dessa olika redskap benämns artefakter inom sociokulturell teori (Säljö, 2014). Trots att vi är begränsade biologiska varelser, så kan vi med hjälp av fysiska och intellektuella artefakter, och genom att ingå i kollektiva verksamheter, uppnå fantastiska resultat. Artefakterna bär på tidigare generationers insikter och kunskaper, som vi tar del av när vi använder det. Den historiska utvecklingen finns närvarande i nuet, och i allt detta är interaktion och kommunikation avgörande. Genom detta skapas sociokulturella artefakter och förs vidare. De intellektuella artefakterna, tex förmågorna att läsa och räkna, hanterar praktiska situationer. På motsvarande sätt löser fysiska artefakter så som telefon, kompass och dator, intellektuella problem. De fysiska och intellektuella artefakterna kan därför inte helt skiljas från varandra (Säljö, 2014).

Medierande artefakter

Mänskliga förmågor har byggts in i olika verktyg, och på så sätt kan man säga att mänskliga funktioner har flyttat till artefakter, så som kalkylator och kalendern, och människan måste samspela med dessa för att dra nytta av dem. Medierande artefakter hjälper människor att klara av saker som de annars inte skulle ha klarat av. En kikare, ett mikroskop, eller ett par glasögon tillåter människan att se bättre i olika bemärkelser. Radar, ekolod och kompass är andra mänskliga uppfinningar som är till stor nytta för mänskligheten. Även datorn är byggd av mänsklig kunskap, men många användare förstår inte hur den fungerar (Säljö, 2014).

Språk

Att lära sig läsa innebär att känna igen bokstäver, att sätta samman ljud till ord, och ord till meningar, men också att förstå betydelsen av texter. Hur en text ska förstås beror på i vilket sammanhang och med vilket syfte den är skriven. Textens betydelse finns bortom de enskilda orden, och kräver bakgrundkunskap för att kunna ta till sig. För att förstå en svensk text räcker det inte med att behärska det svenska språket. Det krävs också kunskap om det svenska samhället. Innebörd och mening är kommunikativa företeelser och formas mellan människor, och vi lär oss att förstå det genom interaktion. Människan kan inte lära sig att förstå det enbart

genom sin biologiska utveckling och mognad. Genom interaktion tar människan till sig de kunskaper och förmågor som uppkommit genom människors insikter genom historien. Det mänskliga språket skapar mening, lagrar kunskap och förståelse hos individer och grupper. Genom språket kan människan dela med sig av sina kunskaper och erfarenheter och t.ex. ge instruktioner till någon som vet mindre. Mänsklig kunskap är språklig, eller diskursiv, till sin natur. Människans allra viktigaste medierande artefakt är språket. Det medierar omvärlden för människan och gör henne delaktig i samhället. Språket hjälper människan att beskriva synliga ting, men också osynliga ting som demokrati, kärlek, händelser som skett, drömmar och förhoppningar. Orden och uttrycken har dock inte en exakt objektiv betydelse, utan beror på i vilket sammanhang de uttrycks. Människor säger saker på olika sätt och med olika syften. Genom språket kan människan få saker att ske, och till och med påverka andra människor att göra saker (Säljö, 2014).

Digitala verktyg

Vår tids digitala verktyg är en naturlig följd av människans behov genom historien att utveckla intellektuella och fysiska artefakter för att lösa olika problem och arbetsuppgifter på bättre sätt, och att genom mötet med andra människor ta del av de kunskaper som finns i samhället. Språket och de digitala verktygen är vår tids allra mest centrala medierande artefakter, som nutidsmänniskan behöver lära sig att behärska för att kunna dra nytta av dess potential till fullo. Vilket språk och vilka funktioner av de digitala verktygen individen behöver kunna beror på vilket samhälle hon lever i och vilka roller hon har där (Säljö, 2014), dvs. vilket yrke, student eller inte, ålder, förälder eller inte, fritidsengagemang etc. Precis som tidigare generationer behövt tid på sig att acceptera och lära sig deras tiders nya medierande artefakter, så behöver också nutidsmänniskan tid för inläring. Till detta behövs både traditionell undervisning och vardaglig interaktion mellan människor för att lära av varandra och utforska tillsammans.

Metod

Metod och design

Det började med att jag tänkte skriva om digitalisering och studieväg 1. Med tiden valde jag att rikta in mig på det organisatoriska, dvs hur styrdokumentet är formulerade, och hur förutsättningarna för lärare och elever att jobba med de nya kraven ser ut. Jag valde att studera styrdokument för att se vilka krav som ställs, samt att intervjua lärare och ledning för att belysa hur det går med digitaliseringen på studieväg 1, på Lärcenter Sfi i Falköpings kommun. Det är en fallstudie som undersöker förutsättningarna för digitaliseringsarbetet i en avgränsad grupp elever, dvs studieväg 1, på en skola, som ett exempel bland alla Sfi och kommuner i landet. Resultatet och slutsatserna är därmed giltiga enbart för den utvalda undersökningsgruppen, på den utvalda skolan, i den utvalda kommunen. På andra Sfi i andra kommuner kan motsvarande grupp ha liknande eller andra förutsättningar. Det kan framtida studier undersöka. Att göra en fallstudie är fördelaktigt i detta fall, eftersom syftet är tolka och förstå det enskilda fallet, inte att generalisera resultatet (Stukát, 2011). För att få informanterna att fritt beskriva sitt arbete valde jag att använda en strukturerad intervjuform, med ett intervjuschema där intervjufrågorna och dess ordning var fastställda i förväg (Stukát, 2011). Informanterna fick intervjuschemat skickat till sig i förväg för att kunna förbereda sig. Frågorna var öppet formulerade för att locka informanterna att svara så fritt som möjligt, utifrån sina egna tankar. På detta sätt har intervjuerna med de olika personerna gjorts så lika så möjligt, för att skapa en så neutral interaktion som möjligt mellan intervjuare och informant, samt för att enkelt kunna sammanställa svaren (Stukát, 2011). Den här sortens intervju är så lik en enkät att den ibland kallas enkätintervju, med fördelarna att intervju har mycket mindre risk för bortfall än enkät, samt att en strukturerad intervju är lätt att genomföra för en ovan forskare. De standardiserade frågorna gör det också möjligt för andra forskare att genomföra samma undersökning vid en annan tid, på samma plats eller en annan plats. Det går då att jämföra resultat mellan olika tidpunkter (Stukát, 2011). Intervjufrågorna har inte testats i förväg, vilket skulle ha varit det bästa (Stukát, 2011), men min djupa kännedom om arbetsplatsen, arbetslagets digitaliseringsarbete samt de satsningar som gjorts inom förvaltningen på detta område, har ändå inneburit att intervjufrågorna har byggts på en stadig grund. Formulerandet av intervjufrågorna har också varit föremål för en längre tankeprocess innan de landade i sin slutgiltiga form. Det fanns varken tid eller någon tillgänglig

extrainformant att testa frågorna på. De sju personer som anmälde sig villiga att delta i studien behövdes för att få fram ett tillräckligt resultat. Ingen kunde avvaras för test av intervjufrågorna. Det finns också alltid en risk för missförstånd i mänsklig kommunikation, vilket behöver undvikas så långt det går i en akademisk studie, för att inte störa resultatet. Det faktum att informanternas svar på de ställda intervjufrågorna täcker det område som studiens syfte och frågeställningar avser, varken mer eller mindre, bekräftar ändå att frågorna var rätt ställda, samt att frågeställare och informant har förstått varandra väl under intervjutillfället.

Sju frivilliga informanter

Efter godkännande från rektor om att genomföra studien på arbetsplatsen, presenterades uppsatsidén vid ett arbetslagsmöte för alla lärare på Sfi. Ett e-postmeddelande skickades sedan ut till alla åtta lärare på studieväg 1 med information om studien, dess syfte, tidsåtgång för intervjuerna och vad intervjufrågorna skulle handla om, med frågan om vilka som kunde tänka sig att delta. Av de åtta lärarna som tillfrågats, var det fem som anmälde sig som frivilliga, medan tre tackade nej. Nu hade jag alltså fem lärare som ville vara med. På samma sätt tillfrågades rektorn och arbetslagsledaren för Sfi, om de ville delta. Båda två tackade ja. Arbetslagsledaren är utbildad IKT-pedagog. De fem lärarna och de två från ledningen blev sammanlagt sju frivilliga informanter. Studiens undersökningsgrupp har på så sätt tillkommit genom vad Stukát kallar frivilligt urval (2011). Fortsättningsvis kommer jag ibland att skriva om de sju informanterna som hela undersökningsgruppen, och ibland separat om de fem lärarna, eller de två från ledningen. Läsaren behöver vara uppmärksam på detta. Av de fem lärarna har fyra pedagogisk examen. Av de sju informanterna är en man och sex kvinnor. De sju är i åldrarna mellan 40-60 år. De fem lärarna har erfarenhet som lärare/förskollärare mellan 3-32 år, varav som Sfi-lärare 2-4,5 år. I det följande kommer de fem att benämnas lärare, även om inte alla har lärarexamen. Rektor och arbetslagsledaren kommer att benämnas som ledningen.

Undersökningsförfarande

Efter att ämne valts, syfte och frågeställningar konkretiserats och undersökningsgrupp formats, planerades och genomfördes intervjuerna. Det gjordes tre parvisa intervjuer med personer som är vana att arbeta tillsammans. En person har intervjuats enskilt av praktiska tidsmässiga skäl. Intervjuschemat och en sammanfattning av de viktigaste formuleringarna

från Skolverkets och kommunens styrdokument skickades ut per e-post till informanterna några dagar till en vecka före respektive intervju. Intervjuerna har hållits i grupprum på informanternas arbetsplats, och har i de flesta fall begränsats till 30 minuter eller mindre. Vid en parintervju bestämdes om tio minuter extra tid. Intervjun med ledningen hölls på rektorns kontor. Alla intervjuer har spelats in på uppsatsförfattarens mobiltelefon. Inga väsentliga störningsmoment har förekommit under intervjuerna.

Informanterna har tillfrågats om de känner behov av att vara anonyma i studien. De har fått information om att det kommer att framgå i uppsatsen vilken kommun och vilket SFI det gäller. I texten anges inte namn på vem som har sagt vad, däremot kan eventuella uttalanden som berör specifik kurs härledas till aktuell lärare, för den som möjligen vill ta reda på det. Rektorns och arbetslagsledarens namn går också att leta fram för den som är intresserad, även om namnen inte nämns i uppsatsen. Ingen av informanterna har uttryckt behov av anonymitet.

Efter varje intervju skrevs en sammanfattning av innehållet ned utifrån lyssning på inspelningen. Fokus var på betydelse, vad informanten/-erna ville få sagt, inte på ordalydelse. Det var alltså inte fråga om exakt transkribering. Sammanfattningarna skickades ut till informanterna som fick möjlighet att korrigera om något missuppfattats, eller lägga till något man tänkt på i efterhand. Detta gjordes för att säkerställa att innehållet blivit i enlighet med det informanterna verkligen ville säga. Endast i ett fall ville en informant korrigera innehållet. Det gällde ett stycke där en lärare uttryckt ironi och ville förtydliga detta. Efter att intervjusammanfattningarna godkänkts, skrevs det huvudsakliga resultatet av intervjuerna ned i resultatkapitlet, kategoriserat utifrån intervjufrågorna.

Analysmetod

Analyskapitlet har antagit sin form genom att slutsatser från resultatet, bearbetats tematiskt utifrån syfte och frågeställningar, vävts samman med teori och styrdokument, samt underbyggts med tidigare forskning. Därefter har analysen lyfts ytterligare en nivå, genom att skrivningar från analysen har diskuterats djupare i diskussionen.

”En god kvalitativ analys kännetecknas av att ha en god inre logik där olika delar kan relateras till en meningsfull helhet.” (Patel & Davidsson, 2011, s.108).

Studiens tillförlitlighet

Patel och Davidsson (2011) betonar att kvalitet skapas på olika sätt i kvantitativa respektive kvalitativa studier. I båda fallen talas om validitet och reliabilitet, men orden har olika innebörd beroende på metod. I kvalitativa studier berör kvaliteten hela forskningsprocessen, och i sådana studier handlar validitet om att *”upptäcka företeelser, att tolka och förstå innebörden av livsvärden, att beskriva uppfattningar eller en kultur”* (Patel & Davidsson, 2011, s.105). Vidare anger författarna att reliabilitet i kvalitativ forskning handlar om att fånga den unika situationen, och att validitet och reliabilitet ligger så nära varandra i dessa studier att fokus brukar ligga på att beskriva validitet, så att reliabilitet knappast nämns (Patel & Davidsson, 2011). *”Vad gäller själva datainsamlingen kopplas validiteten till om forskaren lyckas skaffa underlag för att göra en trovärdig tolkning av den studerades livsvärld.”* (Patel & Davidsson, 2011, s.106).

Informanterna ombads att formulera sig som de skulle ha gjort om den intervjuade studenten hade varit okänd. Detta för att undvika svar med underliggande outtalad information som studenten, i sin andra roll som kollega, faktiskt känner till.

En avsikt med att göra parvisa intervjuer, när så var möjligt, var att nå den dynamik som uppstår när kollegor resonerar tillsammans. Det blev också tydligt under intervjuerna att de informanter som intervjuades tillsammans fick inspel av varandra som ledde tankarna vidare. Min förhoppning som student är att informanterna kände att intervjusituationen gav dem ett tillfälle att reflektera över digitaliseringsarbetet inom studievägen, vad som går bra och vad som behöver göras, samt att de fick tillfälle att uttrycka sina tankar och bli hörda i den förändringsprocess som de genomgår i sin profession. Förhoppningsvis kan bearbetningen av resultatet tillsammans med styrdokument, forskningsöversikt och teori, leda till nya insikter som kan komma arbetslaget till del.

Intervjufrågorna avsåg att få fram hur förutsättningarna ser ut för lärare och elever på studieväg 1 att uppnå kraven vad gäller digital kompetens som Skolverket ställer, men också i ljuset av de kommunala styrdokumenterna som berör samma ämne. De specifika intervjufrågorna till både lärare och ledning finns att läsa i bilaga 1.

En svaghet i studien är att intervjuerna har gjorts på uppsatsförfattarens egen arbetsplats. Det är en styrka i att författaren har en djup förförståelse och lätt kan se sambanden. Samtidigt

finns risken att informanterna inte uttrycker sig lika utförligt som de skulle ha gjort om frågeställaren varit okänd, eftersom man omedvetet antar att kollegan som nu agerar frågeställare redan vet allt om arbetet. Det finns också risk att uppsatsförfattaren formulerar syfte, frågeställningar och intervjufrågor utifrån sin egen inställning till digitaliseringen på Sfi. Informanternas varierade svar och nyanserade beskrivning av sina och elevernas förutsättningar, visar ändå på att informanterna inte har blivit påverkade av intervjuaren åt något håll. Informanterna berättar om att vissa delar av kraven går bra att jobba med, medan andra går sämre att arbeta med. I alla de olika intervjuerna talas det entydigt om detta, oberoende av varandra. De är eniga om vad som fungerar respektive inte fungerar. Däremot lyfter de olika saker när det gäller utmaningar och vad som behöver göras framåt.

Etiska överväganden

Vad gäller informationskravet så har informanterna i god tid per e-post informerats om vem som skulle göra studien, syftet med den samt tillvägagångssätt. Deltagarna har själva frivilligt anmält sig till att vara med i studien, vilket uppfyller samtyckeskravet. Inget beroendeförhållande har funnits. Några av dem som har inbjudits att delta i studien har tackat nej utan att några påtryckningar förekommit eller obehag uppstått. Ingen av informanterna har uttryckt behov av anonymitet (Stukát, 2011). Mer om tillvägagångssättet gällande detta finns tidigare i detta kapitel, under rubriken Undersökningsförfarande. Det insamlade materialet har endast använts för denna studie, och på så sätt uppfylls nyttjandekravet (Stukát, 2011).

Resultat

I detta kapitel redovisas resultatet av intervjuerna. Inledningsvis kommer ledningens berättelse om vilka satsningar inom digitalisering som har gjorts. Därefter presenteras lärarnas syn på stödet de fått från arbetsgivaren. Sedan berörs både framgångar och utmaningar, för att i slutet av kapitlet behandla studiebakgrundens betydelse, och några tankar om framtiden.

Satsningar

Ledningen, som i denna uppsats avser rektorn och arbetslagsledaren, beskriver att kurs- och läroplan uppdaterades 2017 med nya krav vad gäller digitalisering, men att arbetet med detta pågått genom olika projekt långt tidigare på Lärcenter. De senaste två utvecklingsplanerna för SFI har innehållit mål om att öka den digitala kompetensen just för att uppfylla Skolverkets krav. Det görs insatser för hela verksamheten så som att det har anställts en IKT-pedagog. Förstelärargruppen jobbar med digitalisering, och med att ta fram en Digitaliseringspolicy för Lärcenter. Förvaltningen har kompetensutvecklingsdagar för hela personalen. Arbetslaget jobbar med att hålla styrdokumentet levande, vilka mål man jobbar mot. Ett projekt pågår med Inväst inom Skaraborg, med fokus på de nya kraven. Det kollegiala lärandet fortlöper, kollegor lär av varandra. Statliga medel har bidragit till den digitala utvecklingen på Lärcenter. 2015 fick Lärcenter medel från Skolverket för att prova digitala verktyg i närdistansturser inom SFI. Samma år gjordes en satsning på digital kompetens för hela SFI-arbetslaget. 2015 var ett viktigt år för den digitala utvecklingen på SFI Lärcenter. Då köptes det in nya ipads. Före 2015 var det Alfgruppen och 1A som prioriterades och hade ipads ”en till en” för läs- och skrivinlärning. 2017 fick alla pedagoger på SFI varsin ipad för att bli vana användare och kunna undervisa eleverna i detta. 2017 fick hela Vuxenutbildningen nya krav från Skolverket vad gäller att undervisa i digital kompetens, så då gjordes gemensamma satsningar i hela huset. Diskussionen behöver hållas levande om vilket läromedel, digitalt eller annat, som är bäst för just den del som ska läras in. Digitalt är inte alltid bäst. Ledningen beskriver olika faser i digitaliseringsprocessen. Ett annat fokus läggs på digitaliseringen och dess möjligheter och utmaningar sedan 2017-2018, med de reviderade kraven från Skolverket. Förstelärargruppen fick i uppdrag att jobba med digitalisering och kollegialt lärande. En IKT-pedagog tillsattes. Tillsammans med de andra kommunerna i Skaraborg arbetar Lärcenter Sfi

med projektet Inväst. Källkritikgruppens arbete parallellt under åren 2017-2018 var en viktig del i utvecklingen av personalens digitala kompetens.

Stöd

Lärarna är eniga om de har fått och får mycket stöd från arbetsgivaren för att klara det nya uppdraget. De har fått mycket utbildning i olika former. Det har varit fortbildning på plats i huset i form av föreläsningar och workshops med både interna resurser och externa föreläsare. En del lärare har också varit iväg på utbildningar och tagit med sig kunskap tillbaka. Eleverna på Lärcenter SFI har god tillgång till datorer och ipads. Nu är också Chromebooks på väg. Numera har alla lärare varsin ipad. Lärarna är nöjda med dessa satsningar på utbildning och digitala verktyg och resurser, inklusive betalappar och andra webbverktyg som kostar pengar. Två lärare uttrycker att det också är betydelsefullt för dem att de vet vem de kan vända sig till när de behöver hjälp. Det gör det lättare att utvecklas när man vet att det finns någon som man vågar fråga. De tycker att rektorn sköter sitt uppdrag bra.

Framgångar

Gällande frågan om elevernas möjligheter att nå målen som Skolverket och kommunen satt upp, säger lärarna att deras Sfi-elever kommit långt jämfört med andra Sfi i landet, eftersom ledningen satsar på detta och man har god tillgång till digitala verktyg, både i form av fysiska digitala enheter att använda, och olika appar och webbverktyg som kommunen betalar för. Att Lärcenter Sfi ligger i framkant vad gäller digitaliseringen märks när man träffas i nätverk med andra kommunala Sfi i Skaraborg, och när man åker på utbildningar längre bort och träffar lärare från andra orter. Lärarna är väldigt nöjda med dessa satsningar.

Det har skett en stor digital utveckling under ett antal år på arbetsplatsen, säger en lärare. Nu behöver inte alltid eleverna vänta på läraren utan kan själva komma igång genom att scanna en QR-kod på ett papper, med QR-läsaren som de laddat ner till sin telefon. På det sättet kan de nå tex en uttalsövning och lyssna och träna hur många gånger de vill. En annan lärare berättar om hur lärarnas intresse för ipadsen förändrats på några få år. Förr hade vi mycket färre ipads, men det var så få som bokade, så det var lätt att få dem. Nu finns en ipadsvagn per kurs, och ett schema där tiderna fördelats noggrant, så att alla lärare och grupper får sin del. Kunskapen, synsättet och användandet har förändrats väldigt mycket hos lärarna. ”Alla är med på tåget. Man sitter olika långt fram, men alla är med...” En lärare poängterar att

digitaliseringen kan hjälpa till med mycket, men att man inte får glömma bort andra bitar som behövs arbetas med på annat sätt.

Eleverna på studieväg 1 behöver träna ett och samma moment med varierade metoder. Där är de digitala verktygen bra eftersom de erbjuder fler olika sätt att göra saker på. Det kan vara en fördel att börja bygga den digitala kompetensen i början av sin skolerfarenhet så att det digitala automatiskt förknippas med lärande. En annan lärare säger att de använder digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling. Främst använder de Liber Lunis, Skolstil och Word.

Ledningen säger att i dagsläget går måluppfyllelsen bra. Lärarna behöver mycket mindre handledning än tidigare. Eleverna behöver mycket mindre instruktioner än tidigare. Det är väldigt positivt. Utifrån de mål arbetslaget haft i utvecklingsplanen, har rutiner utarbetats inom de olika studievägarna för hur eleverna lättare ska kunna logga in och komma igång, med hjälp av metoder för att hålla ordning på olika inloggningsuppgifter. Studiehandledare på modersmål finns med och stöttar. Eleverna använder sina egna smarta telefoner på ett annat sätt än tidigare. De digitala verktygen har varit viktiga i att eleverna blivit bättre på att skriva. Studieväg 1 har jobbat mycket med detta, att starta datorn och skriva i ett program. Nöjdhetsenkäten visar att eleverna är nöjda med tillgången på digitala hjälpmedel.

Utmaningar

Utmaningen på studieväg 1 är att eleverna från början inte kan läsa och skriva på sitt eget språk. När de börjar på SFI ska de lära sig att läsa och skriva på det främmande språket svenska, samtidigt som de lär sig språket svenska, och digital kompetens. En del elever har ingen digital kompetens när de börjar i Alfagruppen. Andra kan lite. Ofta har de yngre lättare att lära sig än de äldre eleverna. De elever som har erfarenhet av en smartphone vågar prova sig fram lite när de första gången möter en ipad. Andra, som aldrig använt någon digital utrustning förut, vågar inte röra någonting utan väntar till en lärare kommer. De alfaelever som har en smartphone använder vanligen appen Whatsapp där de skickar röstmeddelanden och bilder till nära och kära. Det kan vara det enda de använder mobilen till. Förutom Whatsapp är Viber och Imo uppskattade appar som eleverna använder för att ringa hemlandet. Genom dessa appar kan de också sjukanmäla sig med röstmeddelande till läraren som pratar somaliska och en del arabiska. En lärare säger att det är en utmaning att jobba med elever utan

studiebakgrund. Inläringen går långsamt, så samma moment behöver tränas många gånger och på olika sätt.

Flera lärare lyfter behovet av att få klarlagt vilka delar i den digitala kompetensen som respektive SFI-kurs och lärare ska jobba med, dvs en ”digital trappa”. Under en intervju framkommer önskemål om en digital trappa som inte bara innefattar SFI, utan också fortsätter upp genom de efterföljande kurserna i svenska som andraspråk på grundskole- och gymnasienivå, som ryms inom Vuxenutbildningen på den aktuella arbetsplatsen. Den digitala kompetensen behöver växa parallellt med språkutvecklingen. Det behövs en samsyn i huset.

Flera lärare uttrycker att de vill använda sin datorskärm för att visa för eleverna hur man kan använda olika webbsidor, men att eleverna mest använder mobiltelefon. Det är få elever som har dator hemma. Eftersom webbsidor ser olika ut på datorskärm jämfört med mobilskärm, så blir det ett hinder. En lärare frågar sig om eleverna ska lära sig att göra saker på dator, när de inte har det hemma. Då blir det ju inte använt, men å andra sidan kommer de ju inte att skaffa dator, om inte de får lära sig att använda den. Lärarna har inte hunnit diskutera detta. De elever som inte har dator eller ipad hemma, har svårare att uppnå kunskapskraven, eftersom de inte har möjlighet att träna hemma.

Andra lärare säger att de just nu har stora grupper vilket kan utgöra ett hinder för att kunna individualisera undervisningen och kan påverka uppfyllelsen av målen. De uttrycker behov av att hinna och orka sitta ner, samordna sig, jobba långsiktigt och strategiskt. Vidare vill en av dem förstå bättre var eleverna befinner sig i sin digitala värld och kompetens, för att koppla undervisningen till behov i elevernas vardagsliv utanför skolan.

I en intervju framkommer det att man gällande källkritik fått viss fortbildning, men att man inte vet hur man ska gå tillväga i klassrummet, eftersom materialet som presenterats är på alldeles för hög nivå för att passa de aktuella eleverna. En lärare berättar, gällande källkritik, att hen brukar prata med eleverna om nyheter som de läser på facebook och om de är sanna nyheter. Inför valet pratade de om att vara väldigt försiktig i vad man tar till sig för nyheter, och fundera på vem som har skrivit det. Någon säger att det känns svårt att jobba med källkritik, men att det ska gå. Förutsättningarna för att det ska fungera är samarbete och struktur i form av en digital trappa. Två kollegor resonerar under intervjun och inser att eleverna gärna hemma använder sådant som lärarna visat dem på lektionerna. Genom att

lärarna noga väljer vilka källor de visar eleverna information från, tex ”Nyheter på lätt svenska” på svtplay, och pratar med eleverna om varför man valt den källan och det programmet, så är de redan en bit på väg i arbetet med källkritik. En lärare säger att arbetslaget har fått mycket kunskap till sig, men att det är svårt att undervisa i en så språkligt svår sak som källkritik på studieväg 1, eftersom det är så mycket grundläggande delar som eleverna behöver ta till sig först, tex att kunna läsa och förstå en text på lätt svenska. En annan lärare anser sig jobba med att utveckla elevernas digitala kompetens, men vet inte hur hen ska gå tillväga för att undervisa i källkritik, eller hur eleverna ska få förståelse för hur digitalisering påverkar individ och samhälle. Frågan är hur det ska genomföras på en rimlig nivå för de aktuella eleverna. Samma person skulle vilja ta reda på vilka källor eleverna får nyheter och annat ifrån. Det kan vara en ingång till att diskutera vilka källor som är trovärdiga, föreslår läraren.

Om man inte hänger med i utvecklingen med digitaliseringen och lär sig att hantera vissa moment i vardagslivet, så blir det svårt att klara sig i samhället, säger en lärare som försöker att visa eleverna hur olika saker kan göras digitalt tex, titta på väderprognosen, se på nyheter, boka tågbiljetter mm. Läraren använder en adapter i klassrummet för att visa för eleverna på stora skärmen hur man gör på sin mobiltelefon. Eleverna behöver veta hur de kan lösa olika saker i vardagen med digitala verktyg. Det är svårt att klara sig i samhället utan digital kompetens. Svårast är det för dem som inte har barn hemma som kan hjälpa dem. I dagens digitala samhälle behöver man kunna köpa biljetter för resor och evenemang, anmäla barnen till fritidsaktiviteter, hitta information om kommunens familjedagar, hålla koll på barnens skolors läroplattformar, tex Unikum, för att veta vad klassläraren skrivit, anmäla barns frånvaro, tex Skola24, boka/avboka/omboka läkar- eller tandläkartider etc. En del elever upplever nog ett utanförskap. Det förekommer att elever kommer till läraren och ber om hjälp att tyda meddelanden från myndigheter, både digitalt och i pappersform, vilket kan tyda på att de upplever ett utanförskap i det svenska samhället.

En lärare säger att det samtidigt krävs att lärarna lägger mycket tid hemma för att träna och lära sig de här sakerna. Lärarna måste vara väl insatta för att kunna lära ut till eleverna. Andra lärare säger att det är svårt att få tiden att räcka till alla delar i arbetet. Det varierar mellan olika lärare vilken kunskap man har inom detta. En del är inte så bra på att hantera den digitala tekniken, och det är då svårt att hitta tiden att lära sig allt. Samma två lärare berättar

att de fått så mycket inspiration och förslag på saker de kan jobba med, att det kan bli för mycket av det goda. Nu behöver de få sitta ner med sina kollegor och välja ut vad de faktiskt ska jobba med, göra ”aktiva, strategiska val”. De vill diskutera vad som ska användas och varför, samt arbeta fram en helhetssyn genom studievägens olika kurser. De efterfrågar vägledning, stöd och tid för att diskutera och tillämpa, och skapa sin egen väg. I nuläget är det lite slumpartat vad som blir använt utifrån vilken inspiration man fått, och så kanske man provar, och sen har man inte tid att följa upp, och vet inte hur det blev, eller om man ska göra det igen.

Tidigare brukade Alfagruppen vara i datasalen en gång i veckan. Det var när det var färre elever. Då gick det. Nu är de för många för att det ska fungera. All tid gick åt till att stötta alla att logga in, och sedan var det redan dags att hjälpa alla att logga ut. Nu jobbar de flitigt med sina ipads i ordinarie klassrum istället.

Just nu är det många elever från studieväg 1 som får jobb och då behöver de studera kväll och flex, eftersom de inte kan studera dagtid. Eftersom det har visat sig att studieväg 1-eleverna inte klarat detta så har intaget av dessa elever till nämnda kurser tillfälligt stoppats, under tiden att det arbetas fram metoder som också kan fungera för elever utan studiebakgrund.

En utmaning är också att kartlägga de nya elevernas digitala kompetens, som börjar var femte vecka, och att deras kunskaper sedan ska fyllas på.

Studiebakgrund

Lärarna är eniga om att studiebakgrund oftast har betydelse för inläring av digital kompetens. Enligt den första lärarens erfarenhet så gör studiebakgrund oftast att det blir lättare för personen att klara digitala verktyg, men inte alltid. Två lärare berättar att de ser stor skillnad när de vikarierar på andra studievägar. I studieväg 2 och 3, där eleverna har med sig mer eller mindre studievana från sitt tidigare hemland, har eleverna vanligtvis mycket lättare för att logga in, ta en instruktion om en uppgift som ska göras digitalt, och komma igång och jobba med det, jämfört med de egna eleverna i studieväg 1. På de andra studievägarna behöver inte lärarna repetera saker lika mycket. Eleverna tar till sig saker lättare. Under intervju med ett av lärarpären framkommer att en elev som kan läsa och skriva på sitt modersmål kan använda sin telefon till fler saker än den som inte kan läsa och skriva. Den som är litterat på sitt modersmål kanske har en dator hemma och är van att använda den på sitt

modersmål. Den som är studievän är van att lära sig nya saker, och har lättare att hantera sådana situationer, och att automatisera den nya kunskapen. En lärare berättar om en elev som gick på en kurs för att lära sig att använda Word. Kursläraren förstod inte varför eleven inte kunde lära sig att skriva i ett Worddokument. Det visade sig att eleven aldrig hade gått i skolan och varken kände igen bokstäver, siffror eller symboler i Word, vilket gjorde uppgiften omöjlig för eleven. Språket är en stor utmaning vad gäller inläring av digital kompetens för den som inte kan läsa och skriva.

Enligt ledningen är skillnaden mellan elever på studieväg 1, jämfört med de övriga eleverna, att de förstnämnda behöver längre tid på sig eftersom de inte har någon studiebakgrund. De behöver också mer stöd i analog form, tex QR-koder på papper, för att hitta informationen. De hanterar mobiler och läsplattor lika bra som andra elever.

Framtiden

Rektorn beskriver att pedagogerna på Lärcenter SFI har olika grad av digital kompetens med sig. Det som är viktigt nu är att lära tillsammans för framtiden, att bygga där man står.

Lärcenter Sfi har kommit en bra bit på väg. Digitalisering är inte längre något för bara vissa ämnen och lärare. Nu gäller det alla. Framöver blir digitalisering inte ett mål i sig, utan ett verktyg bland andra för att uppnå nya mål.

Analys

I detta kapitel kommer studiens syfte och frågeställningar att prövas mot styrdokument, tidigare forskning, teori och resultat.

Styrdokumentens påverkan på arbetet

Den första frågeställningen handlar om hur styrdokumentens krav påverkar och utmanar lärarnas arbete. Det mest väsentliga från statliga och kommunala styrdokument, och utmaningar kopplade till skrivningar i dessa, sammanfattas i det följande.

Skolverket

I Läroplanen för vuxenutbildningen, som reviderades 2017, framstår tre centrala punkter:

- Undervisningen ska bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens,
- utveckla elevernas förståelse för hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling, samt
- utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik.

Detta ska ske i den utsträckning som framgår av elevens individuella studieplan, dvs utifrån den nivå som är rimlig för eleven. Det står också att digitala verktyg ska användas på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Skolverket, 2017a). Lärarna har i uppgift att avgöra i vilka undervisningsmoment som digitala verktyg är till nytta, respektive när de inte är det, samt bedöma vilken nivå av digital kompetens som är rimlig för eleven, med utgångspunkt i den individuella studieplanen.

Skolverkets kursplan för Sfi (2017b), lyfter fram att, förutom att utveckla förmågorna att använda digitala verktyg och källkritik, ska eleverna ha tillgång till digitala verktyg i grundläggande läs- och skrivinlärning. Skolverket har inte utarbetat läroplan och kursplan i ett slutet vakuum. När dessa dokument jämförs med Europaparlamentets och Europarådets rekommendation om nyckelkompetenser för livslångt lärande (2006), syns liknande formuleringar kring behovet av digital kompetens. I det nämnda dokumentet från EU står det att en av nyckelkompetenserna för ett livslångt lärande, anställningsbarhet och aktivt medborgarskap, är förmågan att kunna använda informationssamhällets teknik, och att ha ett kritiskt förhållningssätt till den. EU:s rekommendation kom drygt ett decennium före Skolverket författade de nämnda styrdokumenterna, och det är tydligt att Sverige och

Skolverket har tagit rekommendationerna från EU på allvar (EOU, 2006). Den avgörande betydelsen av digital kompetens för medborgare i vårt nutida informationssamhälle bekräftas även av Liberg och Säljö (2017) samt Franker (2013). Liberg och Säljö (2017) menar att det förutom de tre sedan tidigare fastställda basförmågorna läsa, skriva och räkna, numera också finns en fjärde basfärdighet, digital litteracitet, dvs. förmågan att skriva, läsa och förstå text i digitala forum (Liberg & Säljö, 2017). Franker (2013) framställer på likande sätt hur synen på litteracitet förändrats över tid. Förr menade man att det bara handlade om att skriva och läsa enkla texter. Idag används begreppet funktionellt litterat för att benämna förmågan att kunna läsa och skriva på den nivå som krävs i de vardagssituationer man möter, inklusive digitala forum (Franker, 2013). Det framgår här att digital litteracitet gäller digitalt läsande och skrivande, medan funktionellt litterat innebär att klara läsning och skrivning i alla sammanhang i livet, inklusive digitala. Franker (2011) anger att en utvidgad alfabetiseringsutbildning kan vara vägen till det som här kallas funktionell litteracitet. Genom ett öppet klassrum suddas gränserna ut mellan det som är användbart i och utanför klassrummet, och vardagslivet utanför skolan blir till studiematerial i skolan (Franker, 2011). Duek (2017) förordar en vidgad syn på litteracitet som inkluderar social kontext, och inläring av de normer och värderingar som råder i det aktuella samhället. De digitala verktygen är enligt den sociokulturella teorin medierande artefakter som möjliggör för människor att nå längre, att utföra sådant som de inte kunde klara utan dem. Den digitala kompetensen ses i det perspektivet som en intellektuell artefakt som krävs för att kunna använda de medierande artefakterna (Säljö, 2014). Utifrån detta kan man säga att EU rekommenderar medlemsländerna att utbilda medborgarna, och Skolverket kräver att Sfi undervisar eleverna, om det intellektuella artefaktet digital kompetens, för att kunna använda de medierande artefakten digitala verktyg.

Falköpings kommun

I Falköpings Policy för digitalisering (2017) står det att digitala verktyg ska användas i undervisningen när det är relevant för att ge eleverna en adekvat digital kompetens. Denna kompetens, som anges i kommunens digitaliseringspolicy, lyfts fram också i Utbildningsdepartementets digitaliseringsstrategi (2017). I den senare beskrivs att adekvat digital kompetens är en kompetens som följer med i den digitala utvecklingen. Det är med andra ord en kompetens i förändring.

Av det följande framgår att det handlar om ansvar, mål och visioner som kommunen har som helhet, inte specifika krav på undervisningen på Sfi. Policyn för digitalisering beskriver som bakgrund att det i Sverige finns stora grupper som lever i digitalt utanförskap, och anger som vision att i Falköping ska alla invånare känna sig digitalt delaktiga. I kommunens Flerårsplan för 2019-2021 (Falköpings kommun, 2018a) står att läsa:

”För att alla ska känna att de är en del av samhället och kan utöva sitt medborgarskap förutsätts i allt högre grad också en digital delaktighet.”
(Falköpings kommun, 2018a, s. 8)

I Kompetens- och arbetslivsnämndens verksamhetsplan för 2019-2021 (Falköpings kommun, 2018b) berörs också risken för att digitalt utanförskap, samt att utbildning kan hjälpa individen att möta arbetsmarknadens nya krav på kompetens. Personalen inom förvaltningen har under 2018 önskat mer tid till fördjupning och handledning i digitaliseringsarbetet, vilket kommer att ges utrymme för inom arbetslagen. I Lärcenter Sfi:s utvecklingsplan för 2019 står att en digital kompetenstrappa ska utarbetas för att tydliggöra vilken del av den digitala kompetensen som ska uppnås i respektive kurs. Digitala responsverktyg ska användas för att synliggöra kunskapskraven och elevens progression. Det framstår tydligt att kommunen vill använda utbildning för att förebygga och motverka digitalt utanförskap, precis som den Nationella digitaliseringsstrategin anger (Utbildningsdepartementet, 2017). I detta har Lärcenter Vuxenutbildning och Sfi en central roll, på lokal nivå, i det livslånga lärandet som EU (EUO, 2006) skriver om, och att rusta människor för arbetsmarknaden. Kommunens styrdokument är i linje med EU:s rekommendationer om nyckelkompetenser. I rekommendationerna står att läsa om digital kompetens som en av förutsättningarna för aktivt medborgarskap (EUO, 2006).

Utmaningar

Utmaningen på studieväg 1 är att eleverna från början inte kan läsa och skriva på sitt eget språk. När de börjar på SFI ska de lära sig det främmande språket svenska, lära sig att läsa och skriva för första gången, samt digital kompetens. Språket är människans viktigaste medierande redskap enligt den sociokulturella teorin. Det är av avgörande betydelse att behärska språket i det samhälle där du lever. Genom språket förstår du din omvärld och låter omvärlden förstå dig (Säljö, 2014). Det är en lång och tidskrävande process som kräver mycket engagemang från både lärare och elev. Genom det medierande nya redskapet svenska

behöver eleverna ta till sig de nya kompetenserna. Som väl är finns studiehandledare på modersmål, och några lärare med samma modersmål som eleverna, så ibland får eleverna hjälp på det sättet, men det mesta sker på svenska.

En del elever har ingen digital kompetens när de börjar i Alfgruppen. Andra kan lite. En ”digital trappa” för att dela upp undervisningsansvaret för de olika bitarna i den digitala kompetensen mellan kurserna är ett önskemål från lärarna. I arbetslagets utvecklingsplan för 2019 utlovas att en digital trappa ska utarbetas, så lärarna ser ut att få sin önskan uppfylld under innevarande år. Ett dilemma är att många elever inte har datorer hemma vilket försvårar tilläggnandet av den digitala kompetensen. Franker (2011) skriver att frågor om litteracitet inte kan skiljas från frågor om makt, tex vilka som har respektive inte har tillgång till digitala kommunikationsverktyg. Digitaliseringsstrategin fastställer att alla barn och elever ska ges lika möjligheter att utveckla en adekvat digital kompetens (Utbildningsdepartementet, 2017). På Lärcenter finns digital utrustning att låna dagtid, men inte för hemlån. Är det digital likvärdighet med tex gymnasieelever i Falköpings kommun? Elever kommer ofta och ber lärare om hjälp att förstå meddelanden de fått digitalt eller på papper från olika myndigheter. Det kan tyda på att eleverna känner sig utanför samhället. Som vuxen behöver man hänga med i utvecklingen med digitaliseringen, annars hamnar man utanför. Idag köper vi biljetter online, kollar vädret, läser all information från barnens skolor på deras lärplattformar, anmäler oss och våra barn till fritidsaktiviteter på webben eller i appar. I dagens samhälle är förmågan att läsa, skriva och förstå mediebaserad information en naturlig del av vardagen, och dessa färdigheter behöver nutidsmänniskan för att kunna vara en delaktig medborgare (Liberg & Säljö, 2017). Vad som anses som viktig kunskap i det samhälle där människan lever kommer att avgöra vad hon lär sig (Säljö, 2014). Samtidigt som informanterna är tydligt positiva till digitala verktyg i språkundervisningen och elevernas förmåga att lära sig, så finns det en oro för att eleverna kan känna sig utanför samhället om de inte hänger med i den digitala utvecklingen och klarar av det som förväntas av vuxna i Sverige vad gäller digitala verktyg. I de kommunala styrdokumenterna kallas detta för digitalt utanförskap. Förutsättningen för ett aktivt medborgarskap och anställningsbarhet i dagens samhälle är att man har digital kompetens (EOU, 2006). Även MiV-rapporten (2008) anger bristande digital kompetens som ett hinder för arbetsmarknadsetablering. Domeij och Karlsson (2013) lyfter analysen och understryker samhällets, dvs statens och myndigheternas, ansvar för att möjliggöra för landets

innevånare att följa med i den digitala utvecklingen och skaffa sig den adekvata digitala kompetensen.

Stöd från arbetsgivaren

Den andra frågeställningen berör hur arbetsgivaren bidrar till förutsättningarna för lärarnas arbete. I resultatkapitlet framgår att alla informanterna är nöjda med de satsningar som gjorts och görs inom digitalisering på Lärcenter Sfi, i form av fortbildningar, inköp av utrustning, betalning av webbverktyg, och tillgång till IKT-pedagog, att fråga när man behöver hjälp. I nämndens verksamhetsplan (Falköpings kommun, 2018b) och arbetslagets utvecklingsplan (Falköpings kommun, 2018a) framgår att utvecklingsarbetet inom digitalisering kommer att fortsätta. Informanterna är eniga om att deras arbetsplats ligger före andra Sfi när det gäller de digitala satsningarna. Det framgår av resultatet att lärarna och ledningen är mycket positiva till användningen av digitala resurser i undervisningen på studieväg 1. De digitala resurserna har bidragit till att eleverna har blivit bättre på att skriva, hörförståelse och uttal. De digitala hjälpmedlen erbjuder mer variationsrik inlärning, och möjligheten att repetera samma moment på flera olika sätt. Här kan konstateras att den lokala myndigheten kommunen tar sitt samhällsansvar i att tillhandahålla de resurser som elever och lärare behöver (Domeiji & Karlsson, 2013) för att utveckla sin digitala kompetens på vägen mot funktionell litteracitet (Franker, 2013) och adekvat digital kompetens (Utbildningsdepartementet, 2017). Även staten syns delaktig i satsningarna, då det i resultatet framkommit att förvaltningen ansökt och fått ekonomiska medel till digitaliseringsprojekten. Inom den sociokulturella teorin ses förmågorna litteracitet och digital kompetens som viktiga medierande artefakter som höjer människans kapacitet för vad hon kan uträtta (Säljö, 2014).

Lärarna och utmaningen

Den tredje frågeställningen handlar om hur lärarna hanterar utmaningen att lära ut digital kompetens till studieovana elever. Det framgår av resultatet att Sfi-lärarna numera är mycket måna om att få ordentligt med tid med ipads för sina elever varje vecka, vilket möjliggörs genom att det finns många fler ipads på skolan nu än tidigare. Detta visar att lärarna ser att användning av digitala verktyg och resurser, fyller en viktig funktion i undervisningen. Samtidigt påminner några informanter om att digitala verktyg inte alltid är bäst, och att diskussionen om lämpliga läromedel behöver hållas levande. Lärarna är eniga om att det går bra att utveckla elevernas digitala kompetens genom att använda den digitala utrustningen,

som datorer och ipads, och de digitala resurserna, som appar och webbverktyg, men att de inte vet hur de ska undervisa eleverna i källkritik, eller i hur digitaliseringen påverkar individ och samhälle. Det är den första punkten i Läroplanen (Skolverket, 2017a) som informanterna säger att de jobbar bra med. De två senare punkterna vet lärarna inte hur de ska jobba med i dagsläget, men är öppna för att det kan gå om de får mer handledning. Elevernas medierande artefakt det svenska språket räcker för att ta till sig undervisning i att praktiskt använda den digitala utrustningen som artefakter (Säljö, 2014), men lärarna har svårt att se hur de ska kunna nå eleverna, med undervisning om källkritik och digitaliseringens inverkan på samhället, utifrån elevernas språkliga nivå på svenska, och lärarnas nuvarande kunskap och resurser/material. Här påminner vi oss om Domeij och Karlssons (2013) ord om samhällets ansvar för att möjliggöra invånarnas utvecklande av den digitala kompetensen. Det framstår tydligt att staten genom Skolverket kräver av lärarna att undervisa eleverna i digital kompetens, men också att detta ska ske i enlighet med respektive elevs individuella studieplan (Skolverket, 2017a), dvs elevens kunskapsnivå. Lärarna uttrycker att de i dagsläget klarar att jobba med en av tre punkter i Skolverkets krav. Är det kraven från Skolverket som är för höga, eller lärarna som har för höga förväntningar på vad eleverna ska klara av? Eller vore det rimligt att göra bedömningen att en av de tre punkterna är vad eleverna klarar att uppnå utifrån deras individuella studieplaner, och deras språkliga nivå? Här behöver förvaltningen också väga in i bedömningen var kollegiet står i dagsläget i sin utveckling av den adekvata digitala kompetensen, vart man är på väg, och vilka resurser som finns tillgängliga. Under mänsklighetens alla epoker, och på alla platser där människan funnits och finns, har hon utvecklat nödvändiga redskap och skaffat sig den adekvata kompetensen för att leva i just sitt lokalsamhälle (Säljö, 2014). Samtidigt poängterar Säljö (2014) att lärandet sker likväl utanför skolmiljön, som i skolmiljön, och Franker (2011) drar slutsatsen att Vuxenutbildningarna måste samarbeta med andra aktörer för att stötta samhällsmedborgarna i deras utveckling av en funktionell litteracitet, dvs den digitala kompetensen inräknad. Kritiska litteracitetslärare stöttar eleverna att få syn på sin egen situation, så att de kan göra något för att förändra den, skriver Franker (2011).

Förutsättningar för digital kompetens på studieväg 1

Studiens syfte är att belysa hur förutsättningarna ser ut, för elever och lärare på studieväg 1 på Sfi i Falköping, att uppnå Skolverkets och kommunens krav, gällande undervisning i digital

kompetens. I de tidigare avsnitten i detta kapitel har de olika frågeställningarna besvarats utifrån styrdokument, tidigare forskning, teori och resultat. Här kommer sammanfattningen av dessa förutsättningar.

Ledningen menar att det tar längre tid för eleverna på studieväg 1 att lära sig digital kompetens, och att de behöver mer stöd, jämfört med övriga elever på Sfi. De är lika bra på att hantera den digitala utrustningen som andra elever. En lärare berättar att elever som inte har någon egen smartphone när de börjar i Alfagruppen, inte vågar röra en ipad när de får den framför sig, utan väntar tills en lärare kommer. En annan lärare säger att prelitterata elever kan använda några begränsade funktioner på sin smartphone, medan en litterat elev kan utnyttja alla funktioner, och dessutom kanske har en dator hemma att använda på sitt modersmål. Här blir det tydligt hur litteracitet på ett språk, en medierande artefakt, gör det möjligt att använda dator genom det skriftspråk eleven kan, samtidigt som det är omöjligt för den som inte kan något medierande skriftspråk (Säljö, 2014). Åter en annan uttrycker att de studieväg 1-elever som inte har digital utrustning hemma, eller som har utrustning men saknar någon som kan hjälpa till, har svårare att uppfylla kunskapskraven vad gäller digital kompetens. Det är svårt att själv lära sig något som man inte kan. Människan lär framför allt genom interaktion med andra (Säljö, 2014).

Det är tydligt att informanterna verkligen tror på digitaliseringens möjligheter och tar vara på detta så långt de kan. De tror på att eleverna på studieväg 1 kan lära sig digital kompetens enligt Skolverkets krav och kommunens formuleringar. Ingen säger någonting som skulle tyda på att de upplever det omöjligt. Däremot berättar man om svårigheter, utmaningar och att inläringen tar längre tid för eleverna på studieväg 1, eftersom de inte har skolbakgrund. För att klara av utmaningarna efterfrågar man tydlig ansvarsfördelning, tid att utarbeta tillvägagångssätt och material, och handledning i de svårare delarna av kraven.

Samtidigt som informanterna är hoppfulla gällande digitaliseringsarbetet i undervisningen, så skiner en oro igenom, för hur eleverna klarar sig ute i samhället när de bara har en begynnande litteracitet, kan läsa och skriva enklare texter, och har en lång väg att gå till att bli funktionellt litterata, där deras litteracitet är på en sådan nivå att de klarar alla vardagssituationer, inklusive digitala forum (Franker, 2013). Franker (2011) belyser att kort utbildning och bristande språkkunskap ofta är orsak till begränsad delaktighet i demokratiska processer. MiV-rapporten drar slutsatsen att låg utbildning många gånger är anledningen till

låg digital kompetens, och att detta kan utgöra hinder för individens etablering på arbetsmarknaden.

Vad som är värt att lära sig skiftar mellan olika samhällen (Säljö, 2014). De preliterata eleverna, som är väldigt begränsade i det svenska samhället, kan ha haft ett gott yrkesliv och varit en delaktig medborgare i hemlandet (Mörling, 2007). Det är när människor byter omgivning eller kultur som de medierande artefakterna i form av språk och kunskaper om samhällets funktioner inte längre fungerar, och de behöver lära sig nytt.

De utmaningar som beskrivits tidigare behöver hanteras framöver. Lärarna efterfrågar en digital trappa inom Sfi, och efter Sfi. De behöver tid för att sitta ner och arbeta ihop sig med kollegorna, sortera i all den input de fått, och utarbeta tillvägagångssätt i undervisningen med digitala verktyg. Utvecklingsplanen för 2019 lovar både digital trappa och tid att arbeta med detta, så lärarna tycks ha blivit hörda. De behöver också handledning och tid att utforma material i de delar som de tycker är svåra att arbeta med, dvs. källkritik och förståelse för digitaliseringens påverkan på samhället. De behöver också diskutera hur de ska förhålla sig när elever inte har dator hemma. Utifrån de kommunala styrdokumentens mål om att alla invånare ska känna sig digitalt delaktiga, och att det är en förutsättning för att utöva sitt medborgarskap, kan konstateras att Falköpings kommun har mycket att göra, och sannolikt många andra kommuner i landet. I alla tider har människor behövt lära sig att använda de artefakter som användes i deras samhälle vid den tiden, och fortsatt att utveckla nya (Säljö, 2014). Det ser ut att vara en lång väg från digitalt utanförskap när eleverna börjar på Sfi, till digital delaktighet och utövandet av medborgarskapet i framtiden, för de aktuella eleverna, för att använda termer från de kommunala styrdokumenterna. Med på vägen finns Sfi-lärarna som är beredda att lägga mycket kraft och tid på att stötta eleverna i detta.

Diskussion

Litteracitet är nödvändigt i vissa samhällen men inte i andra, och vad funktionell litteracitet innebär varierar mellan olika samhällen. Vi behöver vara medvetna om att vi lever i ett digitaliserat samhälle, och att det inte är tillgängligt för alla. I kommunens digitaliseringspolicy (2017) står att det i Sverige finns stora grupper som lever i ett digitalt utanförskap och att det finns ett samband mellan detta och låg grad av egenmakt. Människor utan egen försörjning, äldre och vissa funktionshindrade anges som riskgrupper för digitalt utanförskap (Falköpings kommun, 2017). Prelitterata nämns inte över huvud taget. Möjligen kan policyförfattarna vara intresserade av föreliggande studie.

Enligt digitaliseringsstrategin (Utbildningsdepartementet, 2018) ska det råda digital likvärdighet i möjligheterna för alla barn och elever att skaffa sig adekvat digital kompetens. Har eleverna på Sfi och övriga Lärcenter likvärdiga förutsättningar som andra elever i Falköpings kommun, på tex gymnasiet, vad gäller tillgång till digital utrustning mm? På Lärcenter finns utrustning att låna över dagen på plats i huset. Vad gäller i andra skolformer? Flera av informanterna lyfter problemet med att många elever på studieväg 1 inte har dator eller ipad hemma, och att det skapar hinder i utvecklingen av dessa elevers digitala kompetens. Det är dags att kommunerna och staten erbjuder lösningar för att åtgärda bristen på digital utrustning i hemmen hos en del av eleverna på Sfi. Digitaliseringsstrategin säger att digital kompetens är en demokratifråga, så det är väsentliga värden som står på spel. Det skulle ha avgörande betydelse för samhällsmedborgarnas digitala kompetens, om kommunerna började erbjuda dator, eller kanske ipad till nybörjarna, för hemlån, och staten började erbjuda CSN-lån, till studerande, för inköp av sådan digital utrustning som behövs för studierna.

Utifrån de resurser som finns tillgängliga, den digitala kompetens som Sfi-lärarna just nu besitter, den nivå i svenska språket som studieväg 1-eleverna har, och deras individuella studieplaner, så är det rimligt att göra bedömningen att Lärcenter Sfi uppfyller styrdokumentens krav i den utsträckning som är möjlig i nuläget. Lärare och elever på Lärcenter Sfi, likväl som samhället utanför skolan, genomgår en långsiktig digitaliseringsprocess, och hur långt man kommer att kunna nå i framtiden är omöjligt att bedöma.

Samtidigt står det klart att myndigheter på alla nivåer, tillsammans med civilsamhällets aktörer, behöver öka tempot för att hitta och skapa fler informella och formella träffpunkter där nya och gamla svenskar möts för social samvaro och språkträning. Människan lär genom social interaktion och nya svenskar behöver täta, kontinuerliga, sociala kontakter med gamla svenskar för att utveckla det svenska språket, sina kunskaper om det svenska samhället, och i förlängningen bli en funktionellt litterat och delaktig samhällsmedborgare. I detta ingår utvecklandet av den digitala kompetensen. I den delen kan också personer med samma modersmål spela en viktig roll i att lära av varandra. Särskilda träffpunkter på olika språk med inriktning på utvecklande av digital kompetens skulle göra stor nytta, och det finns sannolikt goda exempel någonstans i landet, eftersom säkert flera tänkt samma tanke.

Det borde inte vara en svår sak att förstå att gamla och nya svenskarna behöver bli vänner för att inläring av ett nytt språk och samhällssystem ska gå så snabbt som möjligt. Sanningen är dessvärre att Sfi oftast nämns i den allmänna debatten i sammanhanget att det tar för lång tid för nya svenskar att lära sig svenska och att etablera sig på arbetsmarknaden. Sällan, eller aldrig, uttalas det att alla som bor i detta land sedan länge, kan göra något för att snabba på språkinläringen för de nya svenskarna, genom att ta kontakt. Ta sig några extra minuter för att prata med grannen som studerar på Sfi, dricka kaffe med praktikanten som är på ens arbetsplats för att träna svenska, äta lunch med kollegan som kanske inte har någon kompis med svenska som modersmål. Det verkar behövas något av en folkbildningsinsats för att kunskapen om språk- och samhällsinläringens första grundbult ska spridas i landet. Den dagen som gamla och nya svenskar blir vänner i stor skala, då behövs inte längre ordet integration, och då kommer vägen till funktionell litteracitet att vara betydligt kortare, även för studieväg 1-elever.

Om svenska staten tog EU:s nyckelkompetenser på allvar om betydelsen av litteracitet på modersmålet och flera språk, så skulle man prioritera att prelitterata nya svenskar fick läs- och skrivinläring på modersmålet först. Om svenska staten såg nyanländas språkkunskaper som viktiga resurser så skulle litteracitetsutveckling på dessa språk prioriteras. EU skriver tydligt att kunskaper i olika språk är viktigt för samhällsutvecklingen i medlemsstaterna och Unionen som helhet. Den som är litterat på sitt modersmål har stora fördelar när det gäller att lära sig ett nytt språk.

Sfi-lärarna och eleverna förstår att det tar lång tid att lära sig att läsa, skriva och använda digitala verktyg på ett nytt språk, särskilt för dem som aldrig har gått i skolan förut. Från att vara nybörjare i dessa förmågor till att bli funktionellt litterat (Franker, 2004) och en delaktig medborgare (Liberg & Säljö, 2017) är vägen lång att gå och kräver mycket tid och stor ansträngning. Det är dags att detta lyfts fram i den allmänna debatten och att beslutsfattare och allmänhet inser hur stora möjligheter som finns om de aktuella eleverna får det stöd de behöver, och hur stora risker med livslångt utanförskap som följer om de inte får det stödet. Sluta klaga på att nya svenskar tar lång tid på sig att lära sig svenska, och titta istället närmare på förutsättningarna för språkinläringen. Respektera att det tar lång tid för människor som inte gått i skolan förut. Stötta dem som ändå gör det.

Med den här studien har jag valt att belysa förutsättningarna för lärare och elever på studieväg 1 på Sfi att förutom grundläggande läs- och skrivinläring, också jobba med inläring av digital kompetens. Detta har jag gjort, inte för att visa att det är omöjligt, utan för att visa på att det är ett stort jobb som behöver göras, som görs, som förtjänar respekt i samhället, och helst engagemang. Människor lär sig genom interaktion.

Referenslista

Deshpande, A., Desrochers, A., Ksoll, C., & Shonchoy, A. S. (2017). The Impact of a Computer-based Adult Literacy Program on Literacy and Numeracy: Evidence from India. *World Development, Volume (96)*, Pages 451-473. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.ub.gu.se/science/article/pii/S0305750X16301280>

Diaz, P. (2012). *Webben i undervisningen*. Lund: Studentlitteratur.

Domeij, R., Karlsson, O. (2013). Delaktig i det digitala samhället – ett flerspråkigt perspektiv. I K. Hyltenstam, I. Lindberg (Red.), *Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Duek, S (2017). *Med andra ord: Samspel och villkor för litteracitet bland nyanlända barn*. (Doktorsavhandling. Karlstad University Studies, 2017:4). Karlstad: Karlstads universitet. Tillgänglig: <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1055930/FULLTEXT01.pdf>

Eklund, I. (2016). *Webbaserad alfabetisering*. Stockholm: Natur & Kultur.

Europeiska unionens officiella tidning. (2006). *Europaparlamentet och Europeiska Unionens råds rekommendation om nyckelkompetenser för livslångt lärande*. Bryssel: Europaparlamentet.

Falköpings kommun. (2017). *Policy för digitalisering*. Tillgänglig: <https://www.falkoping.se/download/18.313be7f315ca7227f0a456/1497518954007/Policy%20f%C3%B6r%20digitalisering.pdf>

Falköpings kommun. (2018a). *Flerårsplan 2019-2021. En plan för hållbar utveckling*. Tillgänglig:

<https://www.falkoping.se/download/18.57811bcc165670d89f03b9dc/1544531488021/Kommunens%20fler%C3%A5rsplan%202019-2021.PDF>

Falköpings kommun. (2018b). *Verksamhetsplan 2019-2021. Kompetens- och arbetslivsnämnden*. Tillgänglig: <https://m11-falnet.falnet.falkoping.se/download/18.3ca5b5b5169517f5ae4193/1551865143310/2018%20VP%202019%202021.pdf> (kräver inloggning som kommunanställd)

Falköpings kommun. (2019). *Utvecklingsplan Sfi*. Tillgänglig: <https://fronter.com/falkoping> (kräver inloggning som Sfi-lärare)

- Franker, Q. (2011). *Litteracitet och visuella texter. Studier om lärare och kortutbildade deltagare i sfi.* (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A386054&dswid=7497>
- Franker, Q. (2013). Att utveckla litteracitet i vuxen ålder - alfabetisering i en tvåspråkig kontext. I K. Hyltenstam, I. Lindberg (Red.), *Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Hedvall, M. (2018). *Lärande i teknikens framkant. Digitaliseringens betydelse för eleven och språket*. (Examensarbete 15 hp). Högskolan i Dalarna: Institutionen för svenska språket.
- Karlsson, E. (2017). *How ability to read, write and calculate affects life in rural Uganda*. (Degree project in Medicine). Göteborg: Medicinska institutionen, Göteborgs universitet.
- Liberg, C. Säljö, R. (2017). Grundläggande färdigheter – att bli medborgare. I U. P Lundgren, R. Säljö, C. Liberg (Red.), *Lärande, skola, bildning: – grundbok för lärare*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Lindmark, A. Möller, K. (2007). *No Longer in the Dark – An essay about becoming literate* (Kandidatuppsats). Göteborg: Institutionen för sociologi, Göteborgs universitet.
- MiV – Medborgaren i Välfärdssystemen. (2008). *Digitalisering och social exklusion. Om medborgares användning av och attityder till Arbetsförmedlingens digitala tjänster*. Växjö: Växjö University Press.
- Mörling, M. (2007). *Att undervisa analfabeter. Från det konkreta till det abstrakta*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Patel, R., & Davidsson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2017a). *Läroplan för vuxenutbildningen. Reviderad 2017*. Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3814>
- Skolverket. (2017b). *Kursplan för kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare*. Tillgänglig:

<https://www.skolverket.se/undervisning/vuxenutbildningen/komvux-svenska-for-invandrare-sfi/laroplan-for-vux-och-kursplan-for-svenska-for-invandrare-sfi/kursplan-for-svenska-for-invandrare-sfi>

Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Thörnroth Engborg, A., & Eklund, I. (2018). *Digital kompetens för Sfi-lärare. Vad innebär vuxenutbildningens digitalisering?* Stockholm: Gothia Fortbildning.

Utbildningsdepartementet. (2017). *Nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet*.

Tillgänglig:

<https://www.regeringen.se/4a9d9a/contentassets/00b3d9118b0144f6bb95302f3e08d11c/nationell-digitaliseringsstrategi-for-skolvasendet.pdf>

Bilaga 1

Intervjufrågor lärare

1. Hur ser du på dina möjligheter att undervisa om digitala verktyg och digital kompetens i enlighet med Skolverkets krav?
2. Hur ser du på elevernas möjligheter att uppnå dessa krav?
3. Vilket stöd har du fått och får av arbetsgivaren för att klara av detta?
4. Hur går det i dagsläget med uppfyllelsen av kraven?
5. Vilka resurser respektive utmaningar/svårigheter finns i att uppfylla kraven?
6. När drogs den här utvecklingen igång på arbetsplatsen? Kan du se någon förändring i arbetet sedan det började?
7. Har studiebakgrund betydelse för inläring av digital kompetens?

Intervjufrågor ledning

1. Vilken förberedelse har pedagogerna på studieväg 1 för att uppfylla Skolverkets krav när det gäller att undervisa i digital kompetens?
2. Vilket stöd har pedagogerna på studieväg 1 fått och får av arbetsgivaren för att klara av detta nya?
3. Hur går det i dagsläget för lärare och elever på studieväg 1 att uppfylla kraven? Vilka resurser respektive utmaningar finns?
4. Ser ni någon skillnad om ni jämför studieväg 1 med de andra studievägarna?
5. När drogs den här utvecklingen igång på arbetsplatsen? Kan ni urskilja olika faser som genomgått hittills, och vad ser ni framför er om ni blickar framåt?